

MVDr. Štefan Márton

V znamení modrého kríža

Kapitola 4

Grimasa teórie a praxe

Veľké dobrodružstvo

V marci 1964 som bol menovaný Ministerstvom poľnohospodárstva ČSSR do medzinárodnej veterinárnej expedície v rámci pomoci štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) pre Mongolskú ľudovú republiku. 11. apríla som už sedel na palube TU 108 a nasledujúci deň som už obedoval v jedálni v Ulanbátare.

V zime 1963 sa vyskytla slintačková epizootia na území Mongolska. Rýchle rozšírenie nákazy dávali do súvislosti s mimoriadne krutou zimou, kedy sa pre vysokú vrstvu snehu zvieratá problematicky dostali k porastu na pastvinách. Následkom hladu a zimy boli stáda zdecimované. V skorých jarných mesiacoch je najväčšia migrácia stád ázijských stepných antilop. Ako vnímavé zvieratá sú vektormi slintačky na obrovskej rozlohe ázijských stepí. Po prezimovaní sa vracajú každý rok z južných oblastí Číny cez Východogobijský kraj do severnejších krajín Mongolska. V Číne sa už v predchádzajúcom roku slintačka vyskytla. Do apríla 1964 bola východná časť Mongolska zamorená. Priame straty na zvieratách ako aj ekonomické straty následkom karantény a obmedzeného objemu exportu jatočných zvierat ohrozili ekonomiku štátu. Mongolsko sa nedávno stalo členom RVHP. Požiadalo o odbornú a finančnú pomoc ekonomicky vyspelejšie členské štáty. Medzinárodná veterinárna expedícia mala pôvodne úlohu zmapovať nákazovú situáciu v Mongolsku, ale túto úlohu mohla splniť len po likvidovaní slintačkovej epizootie. Okrem sovietskej a československej expedície neboli experti z ostatných štátov na túto úlohu pripravení a opustili Mongolsko. Československá vláda vyslala odborne a materiálne dobre vybavenú skupinu.

Len po dlhom vyjednávaní s predstaviteľmi mongolskej vlády sme mohli pristúpiť k vlastnej likvidácii nákazy. Vakcináciou sme mali vytvoriť široké ochranné pásmo medzi východnou a západnou časťou Mongolska. Konzervatívni pracovníci mongolského ministerstva poľnohospodárstva neboli ochotní pristúpiť na nami obhajovanú koncepciu. Pridržiavali sa doteraz zaužívanému spôsobu boja aftizáciou, ktorá bola neúčinná, neprehľadná, nekontrolovateľná a ešte viac komplikovala nákazovú situáciu. Znamenala pre národné hospodárstvo katastrofu. Konečne po dlhých vyjednávaniach došlo ku kompromisu. Mongolské ministerstvo určilo oblasť pre overenie účinnosti vakcinácie v terénnych podmienkach. Kolegovia z Biovety Terín vykonali laboratórne testy na imunitnú ozvenu vakcinovaných zvierat. Plán tlmenia SLAK vypracovaný hlavným epizootológom ČSSR prof. MVDr. V. Koubom, CSc., vedúcim našej expertnej skupiny, sa zakladal na očkovaní všetkých

vnímavých zvierat v dostatočne širokom pásme (cca 200km), v ktorom by približne jeden milión vakcinovaných zvierat oddelilo od seba zvieratá z východnej zamorenej oblasti od zvierat v západne nezamorenej oblasti. Vakcináciu sme vykonali terezínskou bivalentnou vakcínou AO.

Po prijatí koncepcie sme zahájili našu dobrodružnú cestu naprieč Mongolskom od čínskych hraníc na juhu po severné hranice so Sovietskym zväzom. Počas polročného pobytu v Mongolsku sme s našimi terénnymi gazmi zdolali desaťtisíc kilometrov. Zo základne sme vychádzali k okolitým atarom a očkovali zvieratá za každých podmienok a za každého počasia. Dosiahli sme až neuveriteľne prekvapivý efektívny výsledok. Vakcinované zvieratá získali solídnu imunitu proti vírusu, ktorý spôsobil epizootiu v Číne, v Mongolsku a čiastočne aj v juhovýchodných oblastiach ZSSR. Ani v jednom prípade sa nedokázalo prelomenie imunity u vakcinovaných zvierat. Západná časť Mongolska zostala nezamorená. Pri zabezpečení takej mohutnej akcie v extenzívnych podmienkach chovu dobytku sme získali veľmi cenné skúsenosti na úseku organizácie práce, z ktorých mnohé sme mohli uplatniť neskoršie u nás doma. Z nich najdôležitejšie sa dajú zhrnúť do týchto postrehov:

a) Presvedčenie o vynikajúcej účinnosti našej vakcíny a o dôležitosti presne vykonanej vakcinácie.

b) Príkladné plnenie povinností niektorých vedúcich dezinfekčných staníc v Mongolsku, ktorí nekompromisne pristupovali k výkonu účinnej dezinfekcie vozidiel a osôb bez rozdielu ich funkcie a hodnoty. Hlavné riešenie dezinfekcie nákladných vozov spolu s celým nákladom v provizórne postavených formalínových komorách boli pre nás novým cenným poznatkom a podnetom na zamyslenie.

c) Aj keď sa vo všeobecnosti vodným tokom ako bariéra proti rozširovaniu nákazy nepripisuje mimoriadna dôležitosť, netreba paušálne ignorovať ich dôležitosť v tých prípadoch, kedy jedinou možnosťou komunikácie medzi dvomi brehmi predstavujú kontrolovateľné mosty, čo uľahčuje kontrolu pohybu osôb, dopravných prostriedkov a čiastočne aj domácich zvierat. V predmostí sa dajú zriadiť kontrolné a dezinfekčné stanice, ktoré sa nedajú tak ľahko obísť. V Mongolsku túto možnosť využívali v maximálnej miere.

d) Získanie cenných praktických skúseností na úseku hromadnej fixácie zvierat.

Okrem nezabudnuteľných zážitkov, ktoré nám Mongolsko poskytlo v plnom rozsahu nádherou svojich kvetnatých stepí, bizarných skalných útvarov, absolútnou veľkosťou rozlohy, búrkami a tichom púšte, rôznofarebnosťou tisícich vrcholov hôr, bohatosťou fauny a flóry stepí, púšte a tajgy i bohatstvom nádherných rýb v čistých riekach znamená pre mňa za odvedenú prácu odmenu od života spolu so štátnym vyznamenaním vlády Mongolskej ľudovej republiky – Za vynikajúcu prácu.

Po polročnej poctivej chlupskej práci v exotickom kraji som sa vrátil obohatený skúsenosťami o tlmení slintačky a so štátnym vyznamenaním MoĽR. Po návrate z Mongolska som si užíval dvojtýždňovú dovolenku netušiac, čo ma čaká po nástupe do zamestnania. Náčelník obvodného oddelenia verejnej bezpečnosti (OOVB) ma prekvapil hneď dvakrát. Prvýkrát svojou návštevou, keď mi blahoželal k mongolskému vyznamenaniam a následne druhýkrát, keď ma požiadal, aby som sa dostavil na oddelenie VB na vypočutie vo veci trestného oznámenia za zapríčinenie hospodárskej škody z nedbanlivosti. Nasledujúci deň som sedel v kancelárii náčelníka, ktorý ma oboznámil s predmetom vyšetrovania mojej údajnej trestnej činnosti. Bol natoľko slušný, že mi dal možnosť nahliadnuť do spisov trestného oznámenia a ostatných príloh vrátane znaleckého posudku, ktorý vypracoval „odborník pre choroby hydiny“. Na základe materiálov sa dalo vyčítať, čo sa odohralo v čase mojej neprítomnosti.

Horlivý spolupracovník ŠTB pošuškal kompetentnému pracovníkovi ŠTB, že niekto zavinil rozšírenie brucelózy v chove dobytku ŠM a JRD, a tým spôsobil značnú finančnú škodu národnému hospodárstvu. Informácie podal v tom zmysle, že nepriamo udal aj osobu,

ktorá má na tejto trestnej činnosti najväčší podiel. Vyšetrovateľ vypočúval hlavného zootechnika ŠM, ktorý sa bránil tým, že nie je kompetentný zasahovať v otázkach nákazlivých ochorení hospodárskych zvierat, na to sú veterinári. Nový riaditeľ OVZ sa dištancoval od celej veci s tým, že všetko sa odohralo pred jeho nástupom do funkcie a nebol ochotný podať informácie, ktoré by vrhli nežiaduce svetlo na jeho predchodcu, toho času nadriadeného šéfa. Ten vo svojej výpovedi uviedol, že organizáciu preventívnych vyšetrení na nákazy a klinické vyšetrenie v prípade ich vzniku majú v kompetencii vedúci veterinárnych stredísk a odporučil, aby si v predmetnej veci vyžiadali znalecký posudok od nadriadeného orgánu štátnej veterinárnej služby. Do procesu vstupuje nomenklatúrny káder číslo tri, ktorý len nedávno dostal teplé miesto na ŠVS. Zavŕačil sa za získanú protekčnú funkciu tým, že vypracoval znalecký posudok podľa inštrukcie. Neobsahoval údaje o skutočnej príčine vzniku a rozšírenia brucelózy. Zo znaleckého posudku vynechal fakty o výmene dobytku bez predchádzajúceho vyšetrenia, o nehlásených abortoch. Za príčinu vzniku a rozšírenia nákazy označil *dlhý časový odstup medzi dvomi preventívnymi vyšetreniami krvných vzoriek*. Tým svetlá reflektorov nasmeroval na kolektív veterinárneho strediska a hlavne na vedúceho kolektívu s tým zámerom, že získajú čas, nakoľko som nemohol byť vypočúvaný počas môjho pobytu v Mongolsku. Poďakoval som sa za ochotu a vrátil som dokumenty náčelníkovi, ktorý teraz sedel proti mne ako vyšetrovateľ. Jeho povinnosťou bolo napísať moju svedeckú výpoveď. Po napísaní predpísanej hlavičky a úvodného textu nasledovalo: *Vo svedeckej výpovedi uvádza: menovaný namiesto slovnej výpovede predložil úradné doklady - príkazné listy riaditeľa OVZ, zápisnice z porady OVZ, plán preventívnych úkonov VS, evidenciu hlásených ambulantných prípadov, mesačné hlásenia o plnení preventívnych úkonov, nálezy laboratórnych vyšetrení, hlásenie o vzniku nákazy, plán tlmenia nákaz*. Aby som uľahčil prácu náčelníkovi, červenou ceruzkou som podčiarkol tie časti dokumentov, ktoré som pokladal za rozhodujúce pre ozrejmenie, za akých okolností došlo k zavlečeniu nákazy do jednotlivých od seba vzdialených objektov. Zrazu sa reflektory obrátili na opačnú stranu a jasným svetlom osvietili podiel pravých vinníkov za zavlečenie a rozšírenie brucelózy. Moja výpoveď sa viac podobala vysvetlivkám a poznámkam k predloženým dokumentom. Náčelník nepridal k napísanému objektívnemu textu ani minimálnu vlastnú alebo moju subjektívnu pripomienku. Kompletný spisový materiál sa dostal na stôl prokurátorovi. Mená a politické postavenie spomínaných osôb mu boli známe. Po konzultovaní s funkcionármi vyšších straníckych orgánov spisový materiál odložil ad acta. Brucelóza a tuberkulóza bola zlikvidovaná súčasne, v predstihu o dva roky pred plánovaným termínom a nomenklatúrne kádre odmenili moju prácu čestným uznaním KNV. Pri odovzdávaní uznania mi stískali ruku a priateľsky sa usmievali tí, ktorí boli spokojní, že dokázali, že sa vlastne nič nestalo.

Vyznamenania a návrhy na funkcie sem alebo tam, politické turbulencie sem alebo tam, zostal som na druhej priečke funkčného rebríka ŠVS. Tretia priečka patrila pre riaditeľov OVZ. Že nad nimi boli ešte vyššie stupne pre funkcie KVZ a ŠVS sú pravdou iba pre legislatívu. V skutočnosti najviac atraktívnou funkciou v organizácii ŠVS bola funkcia riaditeľa OVZ. V tej pozícii, niekde v strede, bol najbližšie k prvovýrobe, k spracovateľským podnikom surovín živočíšneho pôvodu, nimi vyrobeným produktom a relatívne najviac ďaleko od mocenských bojov na vyššej úrovni politickej a hospodárskej administratívy. Na úrovni okresu bol rovnocenným partnerom okresnej hierarchii. Riaditelia OVZ si boli vedomí takejto výhody a dobrovoľne neradi menili funkciu. Preto, že neznamenal priamu konkurenciu pre funkcionárov na najvyššom poste, ľahko sa stali ich dôvernými priateľmi, prostredníctvom ktorých sa dalo všeličo vybaviť. Na ilustráciu a ako dôkaz efektivity takeho vzťahu použijem zaujímavú informáciu, ktorú som získal počas spolubývania so starým známym zo študentských čias.

Svet bol aj vtedy príliš malý na to, aby v ňom niečo dlho zostalo v tajnosti. No a malá Slovenská socialistická republika, ktorej základom nebola rodina ale rodinkárstvo, bola

dupľom priveľmi malá, aby tajomstvá neprezradili aj duté vrby. Pri príležitosti konania metodického sústreďenia vedúcich PVS bol mojím spolubývajúcim MVDr. Valášek z Prahy. Poznal som ho ešte zo študentských rokov, kedy pôsobil na katedre vojenskej výchovy v Košiciach v hodnosti kapitána. Teraz už ako penzista vypomáhal na ministerstve národnej obrany pravdepodobne v otázkach ochrany štátnej hranice, súčasťou ktorej bola aj činnosť pohraničnej veterinárnej služby. Ako je zvykom, večer sa na izbe debatuje o všetkom a o každom. Zrazu sa naša debata uberala zaujímavým smerom. „*Ty musíš dobre poznať okresného veterinára XY. To je teda číslo. Má takých vplyvných priateľov na ÚV KSS, že dokázal presadiť, aby minister národnej obrany vytvoril systemizované miesto generála armádnej veterinárnej služby a do tejto funkcie vymenoval jeho ročníkového kolegu, toho času šéfa armádnej veterinárnej služby. Od odchodu posledného generála armádnej veterinárnej služby v päťdesiatych rokoch neexistoval veterinár v takej hodnosti dvadsať rokov.*“ Tváril som sa, že som prekvapený touto novotou. V skutočnosti som o menovaní generála vedel, lebo XY sa rád chválil svojimi vplyvnými a mocnými priateľmi, ktorí za určité protislužby vyhovel aj takej iniciatíve. Súčasne s povýšením priateľa na generála bol XY taktiež povýšený z poddôstojníckej hodnosti do vyššej dôstojníckej šarže. Nomenklatúrne kádre si navzájom pomohli. Armáda tým neutrpela. Dokonca veterinárna služba musela byť pyšná, že má v mierovej armáde generála, ktorému ku lampasom a hviezdám prináleží aj vysoká akademická hodnosť. O to sa postarali poslušní priatelia z akademickej spoločnosti.

Uprostred hurikánu

Čestné uznania a ďakovné diplomy sa netýkali len jednej udalosti, ale boli vyjadrením uznania za viacročnú dobre odvedenú prácu. Vyznamenania, ktoré som dostal, boli však vždy spojené so splnením niektorej konkrétnej úlohy. Dve z nich sú spojené s bojom so slintačkou a krívačkou. Prvé za úspešný zásah v Ázii, druhé za zopakovanie úspešného zásahu u nás doma.

V mojich detských rokoch som o slintačke vedel iba toľko, že sme nášho otca nevideli niekoľko týždňov, lebo ho poverili likvidáciou slintačky niekde mimo bydliska. Až počas štúdia veterinárnej medicíny som mal možnosť konfrontovať informácie získané v detstve s historickými údajmi, ktoré boli podložené vedeckými poznatkami o tejto nebezpečnej nákazlivej chorobe. V roku 1938 som mal šesť rokov a v r. 1942 desať. Otec, ktorý zastával funkciu okresného zverolekára, bol uznávaným odborníkom a ministerstvo poľnohospodárstva ho poverilo likvidáciou SLAK v 1938 v Sedmohradsku a v oblasti Komárna. Vtedy som sa viac zaujímal o jeho osobné zážitky, napr. ako sa stretol s medveďom na ceste v pralese pri Brašove, alebo na úspešné rybárčenie s miestnym farárom v obci Neszmély pri Dunaji. Menej som vnímal odbornú stránku jeho misie. Prvýkrát som sa dostal do styku so slintačkou ako poslucháč druhého ročníka vysokej školy. Cez prázdninový pobyt doma ma otec zobral so sebou ako asistenta a zasvätil ma do tajomstva aftizácie. V tom čase boli v platnosti zákony ešte z doby Márie-Terézie a aftizácia bola zaužívanou metódou urýchlenia priebehu epizootie. Bežné ochranné opatrenia nemali dostatočný účinok na zamedzenie šírenia nákazy, ktorá zanikla vtedy, keď ochoreli všetky zvieratá a dobytok získal dočasnú prirodzenú imunitu proti tomu typu vírusu SLAK, ktorý vyvolal nákazu.

Jediným, ale o to cennejším prínosom tejto nie celkom legálnej praxe z aspektu mojich budúcich aktivít na úseku boja proti SLAK bola možnosť uložiť do pamäti merateľné a viditeľné príznaky ochorenia. Zmeny na koži, mulci, končatinách, vemene a v dutine ústnej v rôznom štádiu vývoja choroby od primárnych pľuzgierov cez infikované vredy a jazvy po vyhojení áft. Mal som možnosť sledovať klinické príznaky zodpovedajúce patologickým

zmenám na rôznych orgánoch. Tieto obrazy zostali fixované v mojej pamäti. Nedali sa nahradiť ani najkrajšou fotografiou ani najvýstižnejším popisom.

K relatívne trvalému zlepšeniu nákazovej situácie došlo v dôsledku zavádzania dôslednejších metód boja proti SLAK vrátane aktívnej profylaxie v podobe povinných a pravidelných vakcinácií hovädzieho dobytku. Rozmary osudu sú nevyspytateľné. Aj náhody pripravila ľudom mnohé zvláštne prekvapenia a podobné osudy. Neverím, že som mal vo svojich génoch zakódované predurčenie, že budem pokračovať v stopách svojho otca aj ako expert pre tlmenie slintačkovej epizootie doma a mimo miesta mojej pravidelnej pôsobnosti. A oboje sa stalo skutočnosťou. Zúčastnil som sa tlmenia slintačky v srdci Ázie ako člen expertnej skupiny československých veterinárov a riadil som likvidáciu slintačkovej epizootie na území nášho štátu mimo môjho stáleho pracoviska.

O šesť mesiacov po návrate z Mongolska som sa znovu ocitol v boji proti epizootii SLAK. Tentoraz na našom území. V r. 1965 bola do poľnohospodárskych podnikov v okrese Nové Zámky zavlečená SLAK hovädzieho dobytku z ohnisk v Maďarsku. Zo susedného okresu sa dostala nákaza aj do nášho okresu. V spoločných chovoch v pôsobnosti veterinárneho strediska Šahy vznikli dve ohniská. V decembri na jednej farme ŠM z celkového počtu 200 dojnic ochoreli štyri kravy napriek tomu, že boli pred mesiacom očkované proti slintačke. Onedlho na JRD H. som diagnostikoval SLAK u dvoch výkrmových býkov s hmotnosťou 400 kg. V maštali bolo 86 výkrmových zvierat. Tento chov sa nachádzal v druhom ochrannom pásme od štátnych hraníc s MLR. Možnosti pre priamy kontakt s ohniskami za hranicami boli málo pravdepodobné. Ohniská v susednom štáte ani neboli úradne evidované. V chovoch v druhom ochrannom pásme neboli zavedené zostrené protinákazové opatrenia, nakoľko u očkovaných zvierat sa predpokladala už solídna imunita.

Podľa patologických zmien v ústnej dutine sa dalo predpokladať, že k infekcii došlo asi tak pred týždňom. Šetrením sa zistilo, že v oboch prípadoch bola nákaza zavlečená rodinnými príslušníkmi kŕmičov z MLR, ktorí počas predvianočnej rodinnej návštevy sprevádzali kŕmičov aj do maštali, keď vykonávali svoju každodennú prácu. Choré zvieratá z výkrmne H. boli na môj príkaz bez predchádzajúcej konzultácie s okresnou nákazovou komisiou (ONK) presunuté na sanitný bitúnok a tam porazené za asistencie minimálneho počtu pracovníkov. Boli zabezpečené najprísnejšie opatrenia pri ich prevoze vo vodotesnom kontajneri, ktorý sa dal dokonale dezinfikovať. Počas spracovania sa vykonala priebežná dezinfekcia bitúniku a po odsune infekčného materiálu záverečná dezinfekcia. Po uplynutí pozorovacej doby a po záverečnej dezinfekcii bola nákaza prehlásená za zaniknutú. Nové prípady ochorenia neboli zistené. Vypočul som si kritiku, že som konal bez vyčkania na súhlas nadriadených orgánov a vyhrážky pre prípad, keby sa situácia vyvíjala nepriaznivo. Konal som tak preto, že som mal zlé skúsenosti v prípade likvidácie brucelózy, kedy pre liknavosť a nerozhodnosť nadriadených a pre zbytočnú byrokráciu došlo k rozvlečeniu nákazy. Počas mnohých rokov boja proti nákazlivým chorobám vôbec som dospel k presvedčeniu, že čas od zistenia nákazy po zavedenie ochranných opatrení je rozhodujúcim fenoménom úspešnosti.

Nepriaznivá situácia sa vyvinula v druhom ohnisku SLAK na farme ŠM. Kravy, u ktorých boli zistené klinické príznaky, boli ponechané v stáde aj po vyhojení patologických zmien v ústnej dutine. Na základe nariadenia nadriadených orgánov sa vykonala revakcinácia celého stáda. Nové prípady ochorenia u kráv sa nevyskytli. Napriek tomu nákazu nemohli prehlásiť za zaniknutú preto, že sa slintačka vyskytla u teliat. Nákaza prepukla práve v období intenzívneho telenia kráv. Postupne ochoreli novonarodené teľatá, čím sa oddialilo skončenie nákazy opakovaným predlžovaním pozorovacej doby od posledného výskytu ochorenia. Ohnisko nákazy bolo evidované od decembra do konca marca. Nákaza mohla byť prehlásená za zaniknutú až po tom, keď kolega v ohnisku na základe mojich pokynov pristúpil k utrateniu teliat ihneď po narodení. Tým sa preťala reťaz prenášania nákazy. Príčiny absencie alebo nedostatočne vyvinutej kolostrálnej imunity u novonarodených teliat zostali nevysvetlené.

Pravdou je, že zlé zoohygienické pomery a zlý technický stav kravína mohli negatívne prispieť k nedostatočnému vývinu kolostrálnej imunity u teliat. Napriek tomu, že som žiadal od nadriadených orgánov písomný súhlas na likvidáciu teliat, nezískal som ho a museli sme konať na vlastnú zodpovednosť. Vrchnosť pri tom sledovala vývoj situácie so zažmúrenými očami a tvárila sa, že o ničom nevie.

Aj z týchto dvoch prípadov hrozby nebezpečnej nákazy a hlavne z jej priebehu v ohnisku N. M. som získal nové poznatky a skúsenosti:

- a) dôležitosť trvalej, prísnej kontroly pohybu osôb, najmä v pohraničnej oblasti, kde o nákazovej situácii v susednom štáte nemáme vždy spoľahlivé informácie,
- b) v prípade výskytu ojedinelých prípadov slintačky čo najrýchlejšie odstrániť choré zvieratá zo stáda,
- c) využiť najbližšie regionálne bitúanky v prospech urýchlenej likvidácie ohnisk vzhľadom na možnosť ich dokonalejšej dezinfekcie ako v iných prevádzkových objektoch pre živočíšnu výrobu,
- d) na prepravu nakazených zvierat použiť dopravné prostriedky, ktoré zaručujú, že do prostredia neprenikne infekčný materiál a dajú sa dokonale dezinfikovať,
- e) mimoriadnu pozornosť treba venovať presnosti dávky a aplikácii vakcíny (u porazených býkov sa našli zmeny v podkožných tkanivách, ktoré svedčili o nepresnej aplikácii vakcíny, čo mohlo byť príčinou nedostatočne vyvinutej imunity),
- f) znovu sa potvrdil význam vakcinácie ako účinného spôsobu boja proti slintačke.

Sedem rokov po roku 1965 bolo relatívne pokojné obdobie bez výskytu SLAK. V r. 1959 ŠVS pristúpila k realizácii preventívnej vakcinácie hovädzieho dobytku bivalentnou vakcínou AO Terezín. Okrem vymedzených zvlášť ohrozovaných lokalít sa vykonávala pravidelne v pohraničnom pásme v hĺbke 10 – 20 km od štátnych hraníc. Na základe zákona 66 /1961 Zb. a vyhlášky 145/1961 Zb. sa v ČSSR v socialistickom sektore očkovali kravy a jalovice raz ročne, mladý hovädzí dobytok vo veku od 3 do 5 mesiacov s revakcináciou a dobytok v súkromnom sektore podľa nákazovej situácie. Centrárou určený termín očkovania bol stanovený na mesiac november a december.

O čo bolo pokojnejšie obdobie pred rokom 1972, o to boli búrlivejšie nasledujúce dva roky. Väčšina veterinárov stála voči valiacej sa panzootii slintačky vyzbrojená všeobecnými teoretickými znalosťami, ale bez praktických skúseností. Len malý počet veterinárov mal praktické skúsenosti s podobnou slintačkovou pohromou, ale podobnú panzootiu slintačky ošípaných, ktorá sa rapídne šírila od Balkánu do stredu Európy, nezažili ani veterinári seniori v pokročilom veku. V roku 1953 bola veľká panzootická vlna SLAK hovädzieho dobytku na našom území (2264 zamorených obcí). V rokoch 1972 – 1973 sa nákaza prehnila cez balkánske štáty a cez celú strednú Európu. Podľa štatistických údajov počet hlásených ohnisk SLAK v jednotlivých štátoch bol nasledovný: Francúzsko 1, Taliansko 13, NSR 7, Rakúsko 1651, Grécko 356, Španielsko 353, Švajčiarsko 1, Turecko 1118, ZSSR 705.

Napriek tomu, že panzootia neúprosne postupovala od Balkánu cez územie Bulharska, Rumunska, Maďarska až po ČSSR, do medzinárodnej evidencie výskytu nákaz tieto štáty nahlásili nepresné údaje – Bulharsko 3, Juhoslávia 9, Rumunsko 1, Maďarsko ani jedno ohnisko, ČSSR 20 ohnisk. Pre štáty východného bloku bolo typické spolitizovanie všetkého, a výnimkou neboli ani také prírodné živly, ako slintačková panzootia. Informácie do svetovej evidencie poskytovali podľa politických a ekonomických záujmov. Ani údaje z ČSSR neodzrkadľovali skutočný stav, o čom som mal možnosť sa presvedčiť, keď som bol poverený riadením likvidácie slintačky v oblasti dolného Pohronia v r. 1972– 1973. V marci 1973 som nahlásil ONK 8 nových ohnisk ku šiestim už evidovaným ohniskám v okrese. Okrem tých sme vedeli aj o viacerých ohniskách v susednom okrese a o nových v okrese Trnava. V existujúcich 14 ohniskách v okrese sa vyskytovala slintačka v chove ošípaných v 12 ohniskách, hoci v centrálnej evidencii figurujú iba 3 ohniská slintačky ošípaných. Nemám

záujem rozmazávať tieto nepresnosti a uvádzam ich preto, že sú poučné pre budúcnosť a typické pre minulosť, kedy namiesto „Kto za pravdu horí“ platilo „Kto za pravdu vyhorí“.

V roku 1972 sme takmer mesačne dostávali nové informácie o postupujúcej panzootii SLAK od Balkánu do strednej Európy. Do pôsobnosti zvereného veterinárneho strediska patrili pohraničné poľnohospodárske podniky. V minulosti som sa už viackrát presvedčil o nepresnom hlásení ohnisk na druhej strane hranice, a preto som venoval vývoju situácie veľkú pozornosť. Oficiálne informácie som mal možnosť doplniť reálnymi údajmi prostredníctvom osobného styku s maďarskými kolegami v spoločnej kancelárii na stredisku VPS. Z celkového počtu obcí a stredísk so živočíšnou výrobou sa 60 % nachádzalo v prvom ochrannom pásme, v 10-kilometrovej hĺbke od štátnej hranice sa 32 % katastrov pohraničných obcí nachádzalo na ľavom brehu Ipľa a priamo komunikovali s katastrami maďarských obcí. Na 70-kilometrovom úseku rieky bol jediný most v centre strediska, cez ktorý viedla dôležitá komunikácia sever – juh. Z hlavnej cesty boli priamo napojené vstupy do štyroch poľnohospodárskych dvorov JRD. Možný styk pasúceho sa dobytku na pastve na oboch brehoch hraničnej rieky predstavovalo tiež potencionálne nebezpečenstvo pre zavlečenie nákazy. Cez vodný tok často prenikli menšie skupiny mladého dobytku z jednej strany na druhú a zamiešali sa medzi cudzie stádo. Trvalo niekoľko dní, kým sa vybavil a uskutočnil ich návrat. Častejšie takéto prípady zostali nehlásené veterinárnej službe alebo boli hlásené len vtedy, keď sa dobytok už zamiešal medzi cudzie zvieratá.

V čase, keď u nás už bola vyhlásená pohotovosť a aktualizovali sa pohotovostné plány, cestoval som na druhú stranu pohraničnej rieky. Pred niektorou odbočkou na vicinálnu cestu vedúcu k majeru bola tabuľa s nápisom *Vjazd zakázaný pre nákazu!* Dozvedel som sa, že sa jednalo o ohnisko SLAK. Až o dva mesiace neskôr bol úradne hlásený výskyt ohniska, ale už v inej pohraničnej obci. Túto skutočnosť som bral ako výstrahu a keď u nás bola vyhlásená ešte len zvýšená ostražitosť, z vlastnej iniciatívy som zaviedol zostrené opatrenia v tých strediskách so živočíšnou výrobou, ktoré som pokladal za najviac zraniteľné. Svoje presvedčenie som obhájal tým, že keď sa aj vyskytla snaha zo strany odbornej alebo neodbornej riadiacej administratívy zmeniť moje rozhodnutie, žiadal som o vydanie písomného príkazu s klauzulou, že prikazujúci orgán preberá na seba zodpovednosť v prípade vzniknutých škôd rušením pôvodného príkazu. Nikdy nikto takéto rozhodnutie nevydal. Preberanie zodpovednosti na seba sa nezakladalo na prílišnom sebavedomí, ale sa opieralo o zásadu – čo môžeš urobiť hneď, neodkladaj na zajtra.

V poslednom kvartáli roka 1972 bola situácia už kritická. Nákaza sa nebezpečne priblížila k hranici nášho štátu a onedlho vznikli aj ohniská v podunajských okresoch. Na druhom brehu hraničnej rieky v tesnej blízkosti s hranicou veterinárneho strediska bolo už niekoľko ohnisk. Na základe medzištátnych dohôd niektoré hraničné prechody zavreli pre nákladnú prepravu a vstúpili do platnosti zostrené opatrenia pre pohyb osôb. Pre kamiónovú prepravu mäsa z maďarských mraziarní do Poľska určili pohraničný prechod Šahy – Parasapuszta. Na území Maďarska prechádzali kamióny cez obce, v ktorých sa vyskytli ohniská slintačky. Význam exportu na jednej strane, dôležitosť importu mäsa na strane druhej boli existenčnou, politickou a ekonomickou otázkou, ktorej sa museli podrobiť protinákazové opatrenia. Nákazová situácia síce dozrela do takého štádia, aby sa dočasne zastavil pohyb kamiónov. V RVHP sa však rozhodli inak. V októbri som dostal príkaz urýchlene vybudovať dezinfekčnú stanicu na hraničnom prechode, kde sa očakával nával kamiónov naložených mäsom. Mala zahájiť prevádzku o dva dni po vydaní príkazu. Vďaka dobrým osobným stykom s vedením mesta, technických služieb, stavebného podniku, pobočky štátnych ciest a strojno-traktorovej stanice podarilo sa mi v určenom termíne vybudovať dezinfekčnú stanicu, ktorá kontrolnými orgánmi ŠVS bola uznaná ako toho času technicky najlepšie vyriešená dezinfekčná stanica na Slovensku. Hraničný prechod bol určený len pre vstup vozidiel na

územie štátu, pre výstup bol určený iný prechod. Pohyb osôb a osobných dopravných vozidiel bol obmedzený až na výnimočné prípady.

Súbežne so zriadením dezinfekčnej stanice som zabezpečoval zostrené opatrenia vo zvlášť ohrozených poľnohospodárskych podnikoch. V tých, do ktorých bol priamy vstup do hospodárskych dvorov z hlavnej komunikácie a ktorých pozemky priamo susedili s pozemkami maďarských poľnohospodárskych podnikov. Prakticky to boli opatrenia, ktoré sa vzťahujú na ohniská, až na tú výnimku, že nebol obmedzený pohyb pracovníkov pri dochádzke do práce a z práce.

Možno ma budú mnohí kritizovať za uvádzanie všeobecných samozrejmostí. Nemám v úmysle nikoho poučovať, ale počas nasadenia a práce v ohniskách som dospel k poznaniu, že samozrejmosti nebývajú vždy, všade a každému rovnako samozrejmé. Za účinné opatrenia mnohí funkcionári poľnohospodárskych podnikov často považovali formálne a symbolické opatrenia, ktoré uspokojovali iba svedomie povrchných funkcionárov, ale proti zavlečeniu nákazy boli neúčinné. Nariadené prísnejšie opatrenia nad rámec opatrení pre stav pohotovosti vo vybraných poľnohospodárskych podnikoch, bez vydania príkazu OPNK, sa stretli so značnou nevôľou zo strany vedúcich pracovníkov týchto podnikov. Všetmožno sa usilovali o ich odvolanie, pri čom využili dobré styky s vedúcimi straníckymi funkcionármi a vplyvnými orgánmi štátnej správy. Slintačka však predstavovala takého strašiaka, že funkcionári, ktorí za normálnych okolností svojvoľne menili alebo ignorovali podobné nariadenia veterinárnej služby, sa to teraz neodvážili urobiť, toľko keď som ich požiadal, aby svoje rozhodnutie a nariadenie dali písomne. Argumentoval som tým, že nákazová situácia na druhej strane hraníc je neprehľadná, nákazlivina sa môže dostať kolesami vozidiel z poľa a z poľných skládok na cesty, kde kamióny naložené mäsom neznámeho pôvodu môžu dostať poruchu a dostať sa do styku s nákazlivinou. Na tých istých cestách sa pohybujú dopravné prostriedky našich spracovateľských a zásobovacích podnikov v rozsahu celého okresu a predstavujú potenciálne nebezpečenstvo rozvlečenia nákazy, že v neoddelenom dvore nie je možné kontrolovať pohyb osôb, že vodiči obrábacích strojov radi vstupujú do maštali po hadicu na umývanie podlahy, ktorou zbavujú stroje blata nazbieraného počas poľných prác, že dezinfekčné pilinové rohože sa v krátkom čase stanú neúčinnými pre veľké množstvo naneseného blata kolesami strojov.

Ťažko je posúdiť, čo zapôsobilo silnejšie na funkcionárov vrátane mojich najvyššie postavených odborných predstavených. Moje argumenty alebo strach zo zodpovednosti v prípade vzniku ohniska. Faktom je, že zostrené opatrenia zostali nezmenené. Tak isto je ťažko posúdiť, či tieto opatrenia boli také účinné, že sa slintačka v tomto ohrozenom rajóne nevyskytla, alebo to bola iba náhoda a veľa šťastia. Ale podstatným faktom je, že napriek tomu, že ohniská sme mali za humnom a na cestách sa preháňali vozidlá, ktoré prechádzali cez ohniská, nezaznamenali sme ani jeden prípad zavlečenia nákazy do ohrozených stredísk so živočíšnou výrobou.

Okrem presadzovania sprísnených opatrení v poľnohospodárskych podnikoch som ako vyznávač účinného boja prostredníctvom vakcinácie venoval mimoriadnu pozornosť organizovaniu urýchleného vykonania plošného ochranného očkovania vnímavých zvierat proti SLAK, čo v najkratšom čase a podľa možností za jeden deň u všetkých vnímavých zvierat v tom-ktorom výrobnom podniku a v obci. Po prísune vakcíny sme postupovali podľa vopred vypracovaného harmonogramu akcie. Obsahoval poradie očkovania zvierat v obciach od hraníc smerom do vnútrozemia, počet potrebných pracovníkov na vykonanie vakcinácie v jeden deň, požiadavku na prísun vakcíny podľa jednotlivých druhov vakcín, požiadavku na pridelenie brigádnikov vrátane zabezpečenia ich stravovania a ubytovania počas akcie. V každej skupine bol zodpovedný za výkony pracovník veterinárneho strediska, spravidla obvodný veterinárny lekár. Vďaka tejto dôkladnej príprave a organizácii sa nám podarilo ešte v novembri 1972 za štrnásť dní ukončiť vakcináciu všetkých vnímavých zvierat v predpísanom

rozsahu. Do decembra sme išli spokojnejší. Všade nepristupovali k tejto samozrejmosti rovnako. Prísun vakcíny sa uskutočnil v rovnakom čase do ohrozených oblastí pohraničia. Kým v našom stredisku sme plošné očkovanie zvierat zvládli v novembri za štrnásť dní, zatiaľ boli hospodárstva v iných lokalitách, kde sa ešte aj v marci nachádzali zvieratá, u ktorých sa nevyvinula dostatočná imunita pre oneskorenú vakcináciu.

Tri posledné mesiace roka ubehli závažnou rýchlosťou, lebo som bol plne zaťažený kontrolou činnosti dezinfekčnej stanice, protinákazových opatrení na poľnohospodárskych podnikoch a organizačným zabezpečovaním a kontrolou priebehu vakcinácie zvierat. Okrem toho sa konali v riadiacich centrách častejšie porady, inštruktáže, strašenie a vyhrážanie následkami v prípade dokázaného zanedbania povinností. Nervozita riadiaceho aparátu rezortu a stranického centra sa preniesla na pôdu terénnej veterinárnej služby. Postupne prichádzali správy o prelomení ochrannej bariéry. Vírus slintačky zdolal aj predpokladanú prirodzenú bariéru – Dunaj, k čomu pravdepodobne dopomohol človek. Sám vírus by nebol prekonal cestu cez vodný tok priamo do maštale zvierat. Prostredníctvom vektora sa dostal ľahšie na územie Slovenska. Jeden po druhom vznikli nové ohniská a súbežne s nimi narastala nervozita v celej veterinárnej službe. Doteraz nezvyklým spôsobom sa vírus slintačky adoptoval na ošípané, čím zaskočil aj orgány, ktoré riadili prevenciu pred vznikom epizootie. Ani ŠVS nebola pripravená na takú epizootiu slintačky ošípaných. Ošípané neboli včasnou vakcináciou chránené. Oneskorený prísun rôznych druhov vakcíny do okresov sa dá označiť ako chaotický. V mnohých prípadoch ochranné očkovanie ošípaných bolo vykonané už oneskorene, v čase, kedy sa nestačila vyvinúť solídna imunita. Okrem omeškanej vakcinácie negatívne pôsobila aj nepravidelnosť v prideľovaní rôznych druhov vakcín domácej, francúzskej, anglickej a nemeckej výroby. Na základe komplexu nedostatkov vo vakcinácii a s tým súvisiacim vznikom nových ohnisk pre údajné „prelomenie imunity“ vznikli nesprávne uzávery o mimoriadnej virulencii mutovaného vírusu a o nedostatočnej účinnosti vakcín. Terénna veterinárna služba bola obsypaná alibistickými a nezmyselnými predpismi, v ktorých sa predpísal návod, ako si treba umyť ruky, ako treba sterilizovať striekačky a ihly, po koľkých zvieratách treba vymeniť ihlu, ako ju treba uskladniť, ako sa treba prezliekať a podobné samozrejmosti, akoby absolvent vysokej školy veterinárskej bol absolventom osobitného učilišťa. Pracovníci boli zastrašovaní a namiesto získaných a dokázaných poznatkov im viac pripomínali ostražitosť štátnej bezpečnosti, ktorá priam dychtivo volala po označení vinníkov. Ako odstrašujúci prípad kolovala správa o uväznení okresného zverolekára a jedného veterinárneho technika v istom okrese.

Detailom sa treba vyhnúť

V okresoch, v ktorých boli zistené a evidované ohniská SLAK, ústredná protinákazová komisia (PNK MPVŽ) vydala zákaz prevádzkovania bitúnkov vrátane sanitných. Následkom toho došlo k prehusteniu počtu ošípaných vo vyšších hmotnostných skupinách a k následnému zhoršeniu zoohygienických pomerov vo výkrmniach, čo bolo predispozičným faktorom pre masovú infekciu zvierat v prípade zavlečenia nákazy do objektu. Úmerne s narastajúcim počtom nakazených zvierat a podozrivých z nakazenia, ktoré boli utratené, rástli aj finančné straty zničením rôznych materiálnych hodnôt a nákladmi za likvidáciu ohniska. Po zastavení činnosti asanačných ústavov vydala ústredná protinákazová komisia pokyny pre likvidáciu ohniska zmárnением, zastrelením chorých ošípaných a podozrivých z nakazenia (prakticky celého stavu) a spálením mŕtvol. Na spálenie vyčlenili prídely mazľavého mazutu zo štátnych rezerv. Tento spôsob masového spaľovania nebol doposiaľ vyskúšaný a overený, preto boli vydané len všeobecné pokyny. Realizácia bola ponechaná na iniciatívu chovateľov. Takmer všade vyhlúbili široké, priestorné jamy, do ktorých nahádzali neúnosne mnoho mŕtvol, zaliali

mazutom a zapálili. Tekutý mazut nehorel, a preto museli siahnuť po iných horľavinách, čo mnohokrát hraničilo s trestnou činnosťou a zvyšovalo finančné náklady na úkor rozpočtu podniku. Pracovníci v ohniskách mali obrovské problémy, ktoré často riešili svojším spôsobom, čo v mnohých prípadoch je možné označiť za nedokonalé zneškodnenie mŕtvola. Podstatou celého chaotického a v chvate robeného riadenia bola tá skutočnosť, že na takú panzootiu slintačky u ošipovaných nebola veterinárna služba dostatočne pripravená. Nemala potrebné a overené skúsenosti, nakoľko v dvadsiatom storočí sa SLAK u ošipovaných nevyskytol v takomto rozsahu. Absolvovali sme celý rad inštruktáží a vyhrážok zameraných na neúspešný pokus zastaviť postup slintačkovej panzootie ošipovaných. Na niektorom z týchto podujatí, ktoré organizovala ŠVS, dovolil som si položiť otázku predsedajúcemu schôdze:

„Na základe čoho, bez overenia a dôkazu, môže niekto prehlásiť, že očkujúce látky sú neúčinné? Na základe čoho môže niekto tvrdiť, že jedinou možnosťou ochrany proti tomuto vírusu slintačky je masové vybitie celého stavu ošipovaných bez ohľadu na stupeň zamorenia v jednotlivých oddelených objektoch? Na základe čoho vystupujú určití funkcionári veterinárnej služby ako skúsení odborníci v otázke slintačky ošipovaných, keď ani osemdesiatroční seniori sa nestretli v priebehu svojej dlhoročnej praxe s takou epizootiou?“

Jedine MVDr. Zubaj, ktorý bol prítomný na rokovaní, naznačoval tichý súhlas s nanesením nepríjemných otázok. Zástupcovia strany a vlády sa toho chytili ako topiaci sa slamky a žiadali prehodnotiť efektívnosť doteraz vykonaných opatrení. Cestou domov z porady sme viac mlčali ako hovorili. Okresný zverolekár nemohol zatajiť, že sa cíti byť urazený preto, že jeho podriadený zamestnanec si dovolil kritizovať nadriadeného na najvyššej priečke hierarchie.

Udalosti nabrali rýchle obrátky, keď zo susedného okresu prenikla nákaza do nášho okresu. Virulentný vírus si našiel štrbinu v nedokonalej ochrane niektorých poľnohospodárskych podnikov, ktoré boli najviac vzdialené od ohnisk v susednom okrese. Ako výbuch bomby zapôsobil vznik nového ohniska dňa 9. marca 1973 na špecializovanej farme ošipovaných Albert, ktorá bola doteraz považovaná za „nezraniteľnú farmu“ Štátneho majetku Želiezovce. O niekoľko dní bolo registrované druhé ohnisko SLAK ošipovaných. Dňa 18. marca vzniklo ďalšie ohnisko na JRD Farná.

Vznikom troch ohnisk vznikla možnosť pre odplatu za kritiku vrchnosti. Ústredný riaditeľ ŠVS dal pokyny na odvolanie z funkcie epizootológa OVZ a poveril okresného zverolekára osobne riešiť vzniknutý problém. Obaja boli funkcionármi, ktorí v tejto hre mohli veľa stratiť, a preto sa dohodli na šalamúnskom riešení. Večer 18. marca mi oznámil okresný zverolekár, že so súhlasom ústredného riaditeľa ŠVS vydal príkaz, aby som 19. marca nastúpil do najviac zamorenej a ohrozenej oblasti okresu. S plnou právomocou okresného veterinára a s plnou osobnou zodpovednosťou budem riešiť a riadiť celú akciu likvidácie ohnisk až po zánik nákazy. Žiadal som vydať toto rozhodnutie písomne, čo sa konečne uskutočnilo až po niekoľkých urgenciách

30. marca:

Organizačné úpravy – kádrové OVZ pri SLAK v okrese Levice.

Pre riadenie a rozhodovanie v odborných veciach SLAK bol zriadený štáb: MVDr. Milan Šuba, MVDr. Ladislav Šedivý, MVDr. Štefan Márton, MVDr. Samuel Gonda.

Títo pracovníci majú právo vstupovať do zamorených obcí a objektov a rozhodovať po konzultácii s OPK o všetkých zásadných otázkach týkajúcich sa SLAK. Títo pracovníci majú právo na svojom úseku, ktorý im bol zverený, v období mimoriadnych opatrení rozhodovať o veciach s plnými právami okresného veterinárneho lekára. Pri zjednávaní nápravy sú povinní títo pracovníci obracať sa o pomoc na orgány OOVb a OPK. Ide o pracovníkov menovite vypísaných.

Rozdelenie úloh: MVDr. Samuel Gonda – riadenie likvidácie ohniska SLAK v JRD Čaka, MVDr. Štefan Márton – organizácia prevencie, likvidácia ohnísk na území VS Želiezovce v plnom rozsahu, MVDr. Milan Šuba – rozmiestnenie kádrov vlastných, brigádnikov, študentov. Poznámka: MVDr. Ladislav Šedivý, toho času vo funkcii epizootológa, bez určenia konkrétnej úlohy.

S odhodlaním obstať v tejto ťažkej situácii som sa rozhodol, že sa budem spoliehať iba na svoje presvedčenie a dôslednosť pri zavádzaní nutných opatrení. Od prvého do posledného dňa budem dokumentovať svoju činnosť a kópie všetkých dokumentov budem pravidelne predkladať riaditeľovi OVZ, predsedovi okresnej protinákazovej komisii (OPK), náčelníkovi okresného oddelenia verejnej bezpečnosti (OOVB), príslušným úradom miestnych národných výborov (MNV), miestnym protinákazovým komisiám (MPK) a vedúcim poľnohospodárskych podnikov. Jednu kópiu si ponechám ako dôležitý doklad pre všetky prípady. A takýto prípad sa skutočne vyskytol v závere môjho poslanca.

Pred nástupom do zamorenej oblasti som sa zastavil na OVZ. Bolo nutné dohodnúť sa na podrobnostiach, ktoré sa týkali mojej budúcej činnosti. O rozsahu mojej právomoci a zodpovednosti, pohyblivosti, ubytovaní a pod. Pridelená úloha sa veľmi líšila od doteraz zaužívaných praktík. Mal som denne navštevovať všetky existujúce a prípadne novovzniknuté ohniská, riadiť v nich likvidačné práce, organizovať ochranné opatrenia v doteraz nezamorenej časti v prvom ochrannom pásme, takmer každý deň osobne podávať situačnú správu pre OPK v centre okresu a zúčastniť sa na prerokovaní úloh na MPK. Tieto úlohy sa dali plniť za predpokladu, že každodenne budem viackrát prechádzať cez dezinfekčné rampy prísne strážených ohnísk a hraníc karantény medzi prvým a druhým pásmom. A toto všetko som mal absolvovať tak, aby ma nemohli obviniť za rozvlečenie nákazy. Pridelili mi služobné vozidlo. Terénny Gaz s vodičom v osobe najschopnejšieho veterinárneho technika z kolektívu nášho veterinárneho strediska. Za predpokladu, že dodržíme najprísnejšie ochranné opatrenia, dostali sme povolenie nocovať doma za prísneho zákazu stykať sa s pracovníkmi veterinárneho strediska a občanmi v mieste bydliska, mimo rodinných príslušníkov. Moja prvá cesta viedla na poradu k pracovníkovi veterinárneho strediska v Želiezovciach. Na mape okresu som vyznačil ohrozenú oblasť, v ktorej som predpokladal vznik ďalších ohnísk. Na mape sa objavil trojuholník ohraničený komunikáciami Šárovce – Čaka – Biňa – Šárovce. Pretože vyznačený priestor bol z hľadiska rozšírenia nákazy mimoriadne nebezpečný, na označenie priestoru sme použili analógiu zo zemepisu a nazvali sme ho bermudským trojuholníkom. Vyznačená oblasť sa nachádzala na pravom brehu Hrona a hraničila priamo s okresom Nové Zámky.

Na území veterinárneho strediska Želiezovce bol prechod cez Hron možný iba cez jediný most, ktorý sa nachádzal pred vstupom do mesta. Ostatné boli uzavreté. Všetky ohniská SLAK sa nachádzali na pravom brehu rieky a v obciach alebo v poľnohospodárskych strediskách na ľavom brehu ani v minulosti, ani teraz ohniská nevznikli. Napriek tomu v našom bermudskom trojuholníku vznikali ohniská takmer pravidelne v opakujúcich sa epizootiach. Vedomý si toho, že možnosti prenikania vírusu sú nevypočítateľné, predsa som bol toho názoru, že rozvodnená rieka predstavuje akú-takú prirodzenú bariéru, ktorú netreba podceňovať. Za najnebezpečnejších vektorov nákazy som pokladal ľudí a dopravné prostriedky z prostredia poľnohospodárstva. Pohyb vozidiel a osôb cez jediný prechod cez rieku sa dal kontrolovať najľahšie. Moja viera v možnú ochrannú vlastnosť rieky spočívala na skúsenostiach z Mongolska a z oblasti Poiplia. Držal som sa zásady, že ak pomôžeš rieke chrániť, aj rieka ti pomôže ochraňovať. Na predmostí jediného prechodu cez Hron pred mestom Želiezovce som za plnej podpory OPK nariadil vybudovať podobnú dezinfekčnú stanicu ako na hraničnom prechode v Šahách. Na porade s pracovníkmi VS ma kolegovia informovali, že majú obavy z novej neistoty pri diagnostikovaní SLAK, hlavne u ošipovaných, nakoľko počas doterajšej praxe nemali možnosť získať skúsenosti v diagnostike tejto nákazy. Z toho dôvodu a tiež preto, aby sa čím menej ľudí dostalo do styku s nákazlivinou, rozdelil som úlohy medzi pracovníkmi

VS. Poveril som kolegu, vedúceho veterinárneho strediska, kontrolou protinákazových opatrení v obciach a poľnohospodárskych podnikoch v prvom ochrannom pásme mimo vyznačených ohrozených hospodárstiev a obcí. Najskúsenejšieho veterinárneho lekára som zobral so sebou do ohniska, aby videl príznaky slintačky u ošípaných v rôznom štádiu vývoja choroby. Po tejto praktickej inštrukcii bol poverený vyšetrovaním nahlásených prípadov podozrenia výskytu SLAK stálej pohotovostnej služby na VS.

Po zabezpečení potrebných organizačných opatrení na VS som navštívil nové ohnisko SLAK ošípaných na JRD Farná. Zabezpečenie najdôležitejších ochranných opatrení bolo už v plnom prúde. Centrálna asfaltová cesta delila ohradený dvor výrobného areálu na mechanizačné stredisko a priestory pre živočíšnu výrobu rozdelenú na sekciu na chov 1241 kusov hovädzieho dobytku a 683 oviec, a sekciu na chov 3900 ošípaných. Za najdôležitejšiu úlohu som pokladal izolovať výkrmňu ošípaných, v ktorej sa nachádzali nakazené zvieratá s výraznými klinickými príznakmi slintačky. V zamorenej výkrmni z počtu 313 ustajnených zvierat bola zistená slintačka u troch výkrmových ošípaných v prvom koterci od vchodu do maštale. O 24 hodín sa príznaky nákazy objavili už u 17 zvierat a o ďalších 24 hodín u 70 ošípaných. 20. marca večer sa prakticky u 50 % ustajnených zvierat v maštali prejavovali klinické príznaky.

V prvých dvoch dňoch nákaza postupovala výrazne z koterca do susedného koterca. Tretí deň už to neplatilo. Zamorená bola celá maštaľ. V maštali boli 18. marca zvieratá vyššej hmotnosti vakcinované. Takýto postup sa logicky nedal vysvetliť. Pochopiteľne nebolo prekvapením, že ochorenie sa vyskytlo tak u očkovaných, ako u neočkovaných zvierat. Očkovanie vykonal príslušný obvodný veterinárny lekár údajne podľa pokynov nadriadeného odborníka. Radšej som nepátral po pravde. Vydal som príkaz na osobitný prevádzkový režim zvlášť pre každý jednotlivý objekt vo vzťahu k živočíšnej výrobe. Večer som informoval tajomníka OPK o situácii a o vydaných nariadeniach. Rozhodol sa poslať posilu v osobe MVDr. Jaroslava Zapletala. Nasledujúci deň som sa mu skutočne potešil, lebo som ho uznával ako veľmi erudovaného a všestranne šikovného odborníka. Poznal som ho ešte z fakulty v Košiciach z čias jeho asistovania na katedre infekčných chorôb a zoohygieny. Jaroslav bol neústupčivý pri obhajobe svojho presvedčenia, a preto sa predpokladala bitka dvoch kohútov na jednom smetisku. Tá sa ale nedostavila. Práve naopak. Vytvorila sa medzi nami vynikajúca spolupráca, ba čo viac, aj dobré priateľské vzťahy. Jaroslav mi oznámil, že nemieni zostať v ohnisku a večer pôjde domov. Nie je ochotný ukončiť vakcináciu, ktorú mal obvodný zverolekár skončiť ešte pred ustálením nákazy. Nevšimol som si túto, jemne povedané, provokáciu a slušne som ho poprosil, aby sme spolu vykonali prehliadku ohniska, prehodnotili situáciu a dohodli sa na spoločnom postupe. Zdôraznil som, že mi veľmi záleží na jeho mienke a bol by som rád, keby sa nevrátil domov a riadil likvidačné práce. Po prehliadke Jaroslav uznal, že je tu ozaj veľa problémov a zaujímavých úloh, ktoré treba čo najrýchlejšie vyriešiť. Od tejto chvíle sme všetko zabezpečovali na základe dohody.

Čakalo nás veľmi veľa práce. Predpokladali sme, že na prípravu likvidačných prác budeme potrebovať niekoľko dní, avšak z hľadiska šírenia nákazy každá hodina znamenala zvýšené nebezpečenstvo. Bolo nutné zneškodniť voľne vytekajúci hnoj zo zamorenej maštale, doplniť zásoby streliva do jedinej povolenej strelnej zbrane, pripraviť miesto na spaľovanie, a pre tento nutný odklad konečnej likvidácie nakazených zvierat dokonale izolovať nakazený priestor tak, aby bol zamedzený vstup osôb, zvierat a vtákov do zamoreného priestoru. V snahe získať čas na prípravné práce a minimalizovať možnosť šírenia nákazy Jaro navrhol pokúsiť sa o utratenie zvierat pomocou otrávenia výfukovými plynmi. Jeho návrh sa zdal byť prijateľným a realizovateľným. Po utesnení okien a dverí zaviedol predĺžené výfukové trubky dvoch pásových traktorov DT cez stenu do vnútorného priestoru maštale a výkonné stroje chrlili výfukové plyny nepretržite dvadsaťštyri hodín. Tento pokus sa vydaril iba na 50 %, lebo nám všetkým unikla skutočnosť, že výfukové plyny naftových motorov nie sú také jedovaté ako

benzínových motorov. Napriek tomu aj tých 50 % sme mohli označiť za úspech, ktorý netreba podceňovať. Ošípané ostali síce živé, ale účinkom naftových plynov zaľahli, nedotýkali sa navzájom rypákmi, nehýbali sa, nekalili, nemočili, nechodili ku válovom, a preto sa nákaza nešírila. Počet chorých zvierat zostal na tej úrovni ako pred vháňaním plynu do maštale. Prihliadajúc na geometrickým radom šíriacu sa nákazu v zamorenej maštali za dvadsaťštyri hodín pred pôsobením plynu a zablokovaním jeho šírenia po tomto opatrení si zasluhuje tento úkaz náležitú pozornosť.

Správy o trpkých skúsenostiach so spaľovaním zmárených ošípaných z iných ohnisk prenikli aj k nám. Jaroslav navrhol postup, ktorý úspešne zjednodušil a urýchlil celý proces spaľovania. Bol vyskúšaný a preverený prvýkrát v ohnisku vo Farnej a potom zavedený aj v iných ohniskách. Spočíval na princípe dosiahnuť vysokú teplotu v spaľovacej jame pred pridaním mazutu v malom množstve, ktorý sa okamžite mení na plyn, čím sa dosiahne požadovaný tepelný efekt pri spaľovaní tiel. Autobagrom dal vyhlbiť dlhú a dostatočne hlbokú jamu najviac na šírku dvoch rýpadiel. Na dno jamy navrstvili horľavý drevený odpad a slamu. Po celej dĺžke jamy položili na priečne kovové preklady perforovanú kovovú rúru, z ktorej cez navŕtané otvory vytekal slabým prúdom mazut do rozpálenej jamy s horiacou hmotou. V úzkej jame sa pod vplyvom vysokého tepla tekutý mazut menil na plyn a potom už nebol problém postupne spaľovať telá zmárených zvierat. Tento spôsob spaľovania v značnej miere znížil aj spotrebu mazutu.

Pracovníci, ktorí vykonávali likvidáciu zvierat, sa počas úkonu nedostali do styku s inými pracovníkmi. Po skončení úlohy sa podrobili prísnej dezinfekcii. Počas likvidácie zvierat až po ukončenie asanačných prác bolo krmivo ponechané vo válovoch a v prípravovni krmív, aby sa predišlo migrácii hlodavcov. Zvyšky boli odstránené v rámci mechanického čistenia až po dôkladne prevedenej deratizácii. Centrálné sociálne zariadenie a prezliekarne boli vymedzené iba pre pracovníkov mechanizačného strediska. Ubytovanie a sociálne potreby ošetrovateľov zvierat sa riešili provizórnymi zariadeniami osobitne v každom objekte. Pohyb osôb a vozidiel sa uskutočnil na vymedzených dezinfikovateľných a viditeľne označených cestách. Nariadili sme denne vykonať vo výkrmniach a v predvýkrmni priebežnú dezinfekciu chodieb, koterco, válovov a stien do výšky jedného metra teplým roztokom lúhu. Pretože takáto dezinfekcia sa vykonávala v maštali osadenej zvieratami, zvolili sme nasledovný postup. Pred vlastnou dezinfekciou každé ráno vykonal veterinárny lekár prehliadku zdravotného stavu zvierat. Po dezinfekcii podlahy prípravovne krmiva a vstupnej chodby sa postupovalo od prvého koterca po posledný. Prvý koterec sa vyprázdnil rozdelením zvierat do ostatných koterco. Po jeho dezinfekcii a umytí bol obsadený zvieratami zo susedného koterca. Postupne sa dezinfikovali všetky koterce v maštali. Po ukončení práce posledný koterec zostal prázdny a nasledujúci deň poslúžil pre tento spôsob dezinfekcie opačným smerom. Dezinfekciu vykonával ošetrojúci personál pomocou polievacích nádob. Urýchlene bolo nutné ukončiť imunizáciu zvierat príslušným obvodným veterinárnym lekárom, ktorému na našu žiadosť prideliť pomocníka z OVZ.

Na základe rozhodnutia OPK vznikom ohniska na farme JRD bola vyhlásená karanténa pre celú obec. Uzatvorenie farmy a jej izolácia od obce boli dostatočné a dobre strážené. Ohnisko bolo pod kontrolou, čo viac-menej bolo zárukou, že sa nákaza z dvora JRD nedostane do súkromných chovov v obci. O dostatočnej karanténe obce bolo možné pochybovať. Päťkilometrová vzdialenosť od ohnisk v susedom okrese predstavovala stále hroziace nebezpečenstvo preto, že okrem strážených hlavných komunikácií občania používali viaceré nestrážené poľné cesty na skracovanie si cesty do práce do susedného okresu alebo do lesov. Územia okresov sa na dlhom úseku dotýkali kopcovitého, zalesneného terénu a viníc. Miestni občania sústavne porušovali zákaz pohybu na tomto úseku. Náprava nastala až vtedy, keď som prostredníctvom MPK a OPK požiadal o posilnenie strážnej služby príslušníkmi armády. Porušenie zákazu bolo zistené iba vo dvoch prípadoch. Vodič pracovného stroja, ktorý bol

používaný na lesné práce v cudzom okrese, prešiel hranicu karantény bez vykonanej osobnej dezinfekcie a dezinfekcie stroja. V druhom prípade sme museli pri disciplinárnom pokračovaní smutne konštatovať, že dvaja občania, ktorí porušili preventívne ochranné opatrenia, boli priamo pod osobnou ochranou asistujúceho náčelníka OOV, ktorý ich prepašoval cez hranicu karantény.

Siedmy deň po zavedení ochranných opatrení pri dennej prehliadke zvierat Jaroslav diagnostikoval slintačku v susednej výkrmni u troch ošípaných. Spolu s 230 výkrmovými zvieratami chovali v maštali 30 mladých chovných prasničiek. Choré ošípané sa znovu nachádzali v prvom koterci od vchodu do maštale. Okrem opatrného našľapovania a zvýšenej teploty sa nevyvinuli ďalšie príznaky. Choré zvieratá boli ihneď utratené. V nasledujúcich dňoch boli mierne príznaky ochorenia zistené u ďalších 15 zvierat, u ktorých zvýšená telesná teplota trvala jeden až dva dni bez vývinu iných klinických príznakov. Ani v jednom prípade nedošlo ku vzniku zmien na rypáku alebo na končatinách. Zvieratá boli očkované proti SLAK pred 10 – 14 dňami. V tom čase vrcholila nedôvera proti vakcínam a účinnosti vakcinácie. Bitúanky boli vyradené, preto bolo zbytočné presviedčať centrálné úrady o možnosti poraziť jatočne zrelé zvieratá, u ktorých ani po týždni po zmárnení prvých 18 kusov chorých a podozrivých ošípaných neboli zistené príznaky ochorenia. Na príkaz OPK sme museli zbytočne zmárniť 210 jatočne zrelej, zdravých ošípaných. Vedomí si toho, že prakticky nič neriskujeme, okrem nevôle vrchnosti, sme sa rozhodli, že za prísnych bezpečnostných opatrení na vlastnú zodpovednosť ponecháme 30 vakcinovaných prasničiek v maštali na pozorovanie. V priebehu 21-dňového pozorovania sa u nich ochorenie nevyskytlo. Šetrením sme zistili, že ošetrovatelka porušila ochranné opatrenia v dvoch zásadných bodoch. Nevykonávala pravidelnú priebežnú dezinfekciu v maštali a navyše hrubo porušila zákaz pohybu v zakázanej zóne. Cez hnojisko pôvodne zamorenej výkrmne si skracovala cestu k ohrade strediska, cez ktorú komunikovala s rodinnými príslušníkmi.

Nevýrazné klinické príznaky, ktoré trvali iba krátky čas, a nízky počet chorých zvierat, ako aj beznákazový stav u pokusných prasničiek svedčili o solídnej imunizačnej účinnosti použitej vakcíny. Keď sme už tretíkrát zistili, že prvé prípady ochorenia vznikli u zvierat v prvých kotercoch od vstupnej brány do maštale, už sme to nepovažovali za náhodu, ale za upozornenie, ktorým smerom je nutné sústrediť pozornosť, aby možnosť zavlečenia nákazy bola čo najmenšia. U zmárnených zvierat sme znovu našli také zmeny v podkožnom pletive, na základe ktorých sa dalo predpokladať, že po očkovaní sa u týchto zvierat nevyvinula dostatočne spoľahlivá imunita. Súbežne s pozorovaním prasničiek vo Farnej boli tridsaťkilové vakcinované odstavčatá umiestnené v nakazenom prostredí na farme Albert v pozorovacej dobe. A keď sa ani v tejto skupine neobjavili príznaky slintačky, bol som presvedčený o možnostiach účinného boja proti súčasne pôsobiacej epizootii SLAK s vakcináciou. Toto presvedčenie mi dodalo dostatok energie, aby som s použiteľnými argumentmi bojoval za zbytočné zabíjanie zdravých zvierat a získal súhlas porážať zdravé zvieratá. Zásadne som bol proti totálnej likvidácii zvierat, keď existovali aj iné možnosti ochrany ako včas vykonaná a správne aplikovaná vakcinácia, k čomu pri hromadnom očkovaní bez náležitej fixácie zvierat automatickými dávkovačmi treba pristupovať veľmi dôsledne. Mojm životným krédom bolo, že poslaním zverolekára je zachrániť zviera a nie ho zabiť. K masovému zabíjaniu zvierat som cítil mimoriadne veľký odpor. Pokladal som tiež za zbytočné plytvanie prostriedkami celej obce na karanténu v takom rozsahu a na takú dlhú dobu vzhľadom na malú koncentráciu vnímavých zvierat v súkromnom sektore, toľko aj po tom, keď boli vnímavé zvieratá v obci už zaočkované.

Do 30. marca boli všetky vnímavé zvieratá vakcinované alebo aj revakcinované a nové ochorenia neboli zistené. V bývalom ohnisku nákazy v pozorovacej dobe okrem zdravého základného stáda prasníc, ciciakov a odstavčiat zostalo 800 zdravých jatočne zrelej výkrmových ošípaných. 19. apríla bol daný návrh na vyhlásenie zániku nákazy.

Detaily si treba všimnúť

Pýchou mesta bol barokový kaštieľ kniežacieho rodu Eszterházyovcov. Neskoršie sa dostal do vlastníctva rakúskeho rodu kniežat'a Hohenzollerna a po druhej svetovej vojne do vlastníctva štátu. Z kaštieľa riadili desaťtisíchektárové panstvo. Celková plocha bola rozdelená na výrobné sektory okolo centrálnych majerov. Knieža pri príležitosti narodenia dieťaťa alebo inej dôležitej rodinnej udalosti daroval rodinným príslušníkom určitú časť majetku. Majer dostal meno po novom majiteľovi. Takto boli registrované aj kartografickým ústavom. Mená majerov zostali zachované aj po poštátnení majetku s prídavkom –hospodárstvo štátneho majetku. Vďaka slintačkovej epizootii som sa mohol bližšie zoznámiť s majermi Ágota, Karolina, Rozina, Albert, Vilmoš a Šándor. Škoda, že namiesto histórie stredobodom môjho záujmu musela byť likvidácia ohnisk slintačky na majeroch Albert, Karolina a Rozina. Na základe pokynov riaditeľa OVZ som mal začať likvidovať ohniská ohniskom Albert, kde bolo ustálená nákaza 9. marca 1973. Do môjho poverenia uplynulo už desať dní, počas ktorých likvidáciu ohniska riadila priamo ŠVS. Preto som pokladal za dôležitejšie sústrediť svoju pozornosť do ohrozenej oblasti a na zabezpečenie ochranných opatrení v novovzniknutom ohnisku nákazy vo Farnej.

Špecializovaná farma pre chov ošípaných Albert bola pýchou ŠM a okresnej poľnohospodárskej správy (OPS). Po stránke technického riešenia a úpravy zodpovedala všetkým požiadavkám a normám pre modernú farmu živočíšnej výroby. Predstavovala vtedajší ideál veľkokapacitnej výroby vyhovujúcej požiadavkám komplexnej veterinárnej prevencie. Veterinárnu starostlivosť zabezpečoval v čase vzniku ohniska erudovaný veterinárny lekár, špecialista pre chov ošípaných. Po vzniku ohniska vplyvom stálych výčitiek, obvinení a neodborného miešania sa do problémov tlmenia nákazy zo strany nadriadených orgánov vážne ochorel. V čase mojej prvej návštevy ohniska už bol v nemocničnom ošetrovaní. Veterinárnou starostlivosťou poverili druhého veterinárneho lekára, ktorý bez priamych príkazov nadriadených orgánov nemohol samostatne rozhodovať v otázkach likvidácie ohniska.

Pri šetrovaní vzniku nákazy a po obhliadke ohniska som zistil celý rad závažných nedostatkov, ktoré sa v žiadnom prípade nedali pripisovať na účet kolegu, ktorý zabezpečoval veterinárnu starostlivosť pred vznikom ohniska a ktorý psychicky nezvládol ničím nepodložené obvinenia, až sa ocitol v nemocničnej liečbe. Kontrolnú službu pri vstupnej bráne do farmy vykonávali pracovníci, ktorí cez obedňajšie prestávky, ale aj pri iných príležitostiach opúšťali kontrolné miesto, a tým dali možnosť nekontrolovanému prejazdu zásobovacím dopravným prostriedkom a vozidlám rôznych spracovateľských podnikov. Úzkokolažná železnica sa pohybovala medzi strediskami a poľnými skládkami hnojív a krmív bez akejkoľvek dezinfekcie pred vstupom do jednotlivých stredísk so živočíšnou výrobou. Osoby a vozidlá riaditeľstva štátneho majetku, hlavne pracovníci z iného odvetvia ako živočíšnej výroby, sa pri vstupe a odchode zásadne nepodrobili ochranným predpisom napriek tomu, že sa pohybovali okrem kancelárie riaditeľstva a výrobných stredísk aj v teréne, kde sa mohli dostať do styku s nákazlivinou.

V čase ustálenia nákazy na farme chovali 3013 ošípaných, z toho 718 prasníc a prasničiek, 490 ciciakov, 814 odstavčiat do 20 kg a 18 plemenných kancov. Nákaza bola ustálená 9. marca po zistení klinických príznakov u troch prasníc v jednej maštali. Z nepochopiteľných dôvodov boli choré zvieratá ponechané v maštali aj po potvrdení diagnózy Biovetou Terezín. To bolo prvé nesprávne rozhodnutie. V deň zistenia nákazy a v nasledujúcich dňoch bola nezmyselne trivalentnou vakcínou IFFA vykonaná vakcinácia

všetkých odstavených zvierat vrátane prasníc v zamorenej maštali. To bolo druhé veľmi nesprávne rozhodnutie. Po vykonanej vakcinácii došlo do troch dní k explozívnomu rozšíreniu nákazy takmer u všetkých prasníc v zamorenej maštali a v nasledujúcich dvoch dňoch aj v ostatných maštaliach. Jedine kance v izolovanej maštali a zvieratá v odchovni zostali zdravé.

Počas trvania nákazy od 9. do 20. marca bol vývoj ponechaný napospas osudu. To bolo tretie zlé rozhodnutie. Počas tých 10 dní sa vyvinuli ukážkové klinické príznaky slintačky u prasníc počnúc vysokými horúčkami až po všetky aftózne zmeny na rypáku, v dutine ústnej, na končatinách a na mliečnej žľaze. Došlo k enormne vysokej koncentrácii virulentného vírusu v zamorenom prostredí. Pre mňa z nepochopiteľného dôvodu vydala ŠVS svoje najhoršie rozhodnutie. 14. marca prikázala odsun 68 nakazených prasníc na nevyhnutné zabitie na bitútku v okrese Trnava. Choré zvieratá s ťažkými klinickými príznakmi naložili na prepravník, ktorý nebol patrične upravený tak, aby sa zabránilo vypadávanu podstielky a výlučkov. Okrem týchto dvoch nelogických zásahov sa do 20. marca nevykonali iné likvidačné práce.

Na základe zistených skutočností som predpokladal rozvlečenie nákazy z ohniska Albert. Zistené nedostatky a z nich vyplývajúce obavy som písomne oznámil tajomníkovi OPK: *Za predpokladu, že pracovníci riaditeľstva ŠM môžu byť roznášačmi nákazliviny, žiadal som nariadiť ako mimoriadne opatrenie dezinfekciu v administratívnych zariadeniach riaditeľstva ŠM, okamžité odstavenie úzkokoľajnej železnice, upozorniť OPK okresov na zvýšené nebezpečenstvo možného výskytu SLAK v poľnohospodárskych podnikoch popri prísunovej ceste do Trnavy, vydať prísny zákaz prepravovať choré zvieratá mimo ohniska neprispôsobenými dopravnými prostriedkami, vydať príkaz veterinárnej službe, aby v prípade zistenia SLAK alebo podozrenia z nákazy zabezpečila po odobratí vzoriek infekčného materiálu okamžité zmárnenie týchto zvierat, vydať zákaz vykonať akýkoľvek hromadný úkon u zvierat v maštali, v ktorej bola diagnostikovaná slintačka alebo bolo vyslovené podozrenie z nákazy.*

Tento dokument bol posúdený nadriadenými orgánmi ako kompromitujúci, preto ho neprotokolovali. Zmizol z povrchu zemskeho. OPK vydala iba zákaz používať úzkokoľajnú železnicu na zásobovanie fariem so živočíšnou výrobou a zákaz vykonať hromadné úkony v chovoch po zistení SLAK. Udalosti nasledujúcich dní potvrdili moje obavy. Do 20. marca vznikli v okrese Trnava ohniská SLAK. 19. 3. v chove ošípaných vo Farnej a u hovädzieho dobytku na farme Agov, 23. 3. sa vyskytla nákaza u ošípanej u zásobovača PNZZ, 25. 3. u ošípanej zamestnanca ŠM na farme ŠM Karolina, 26. 3. u ošípanej upratovačky riaditeľstva ŠM, 29. 3. vo výkrmni ošípaných na farme ŠM Rozina. Ešte pred mojím nástupom do zamorenej oblasti z ôsmich nových ohnísk popri spojovacej cesty Pozba-Kalná boli 2 farmy ŠM.

Prípravy technických zariadení pre likvidáciu ohniska Albert trvali dva dni. 23. marca bola pripravená priekopa a pristúpili sme k spaľovaniu zmárnených zvierat podľa osvedčeného spôsobu Dr. Zapletala. Táto nevďačná úloha zabrala tri dni. Okrem 814 odstavičiat v izolovanej odchovni boli všetky ostatné zvieratá zmárnené. U 11. marca vakcinovaných odstavičiat, ktoré medzičasom dosahovali hmotnosť 30 kg, sa do 23. marca neobjavili príznaky ochorenia. Neplodné polemizovanie o účinnosti vakcíny boli na dennom programe. Vznik ohniska na farme Albert použila ŠVS ako príklad zlyhania ochrany pomocou vakcinácie. Preto, že som bol v našich podmienkach vyznávačom účinného boja proti SLAK prostredníctvom vakcinácie a odporcom totálnej likvidácie celého stavu, rozhodol som sa na vlastné riziko použiť odstavičatá ako pokusné zvieratá a dokázať účinnosť vakcíny rovnako ako vo Farnej u 30 prasničiek. Bol som si vedomý toho, že vnímavosť voči infekcii dospelých zvierat a odstavičiat môže byť rozdielna, ale priebeh nákazy vo Farnej nasvedčoval tomu, že u zvierat vakcinovaných v správnom čase sa vytvorí dostatočne solídna imunita. 200

odstavčiat, ktoré boli očkované pred 13. dňami, som premiestnil do zamorenej maštale, kde som ich ponechal niekoľko dní. Ani počas ich pobytu v zamorenom priestore, ani potom sa neobjavili príznaky slintačky ani u jediného zvieraťa. 14 dní po vykonaní revakcinácie boli vrátené na pôvodné miesto. Z 814 odstavčiat neochorelo na slintačku ani jedno zviera. Pokus s odstavčatami som chcel utajiť až do vyhodnotenia výsledku. To sa mi nepodarilo. Vedel som, že som hrubo porušil predpis, ale v ohnisku, ktoré bolo tak nedôsledne riešené počas predchádzajúcich dvoch týždňov a v ktorom všetky zvieratá boli určené na zmárnenie, nemohol som už viac poukázať. Môj priamy nadriadený sa dištancoval od zodpovednosti, nevyjadril sa ani pro, ani kontra. Zabezpečil si chrbát tým, že na pomoc privolať najvyššieho predstaveného, ktorý ma predvolal na koberec a oznámil mi, že môj čin pokladá za sabotáž, za čo ma môže odovzdať prokurátorovi. Moja odpoveď znela – áno, som si toho vedomý a som ochotný zodpovedať sa za tých 200, resp. 814 zdravých odstavčiat, ktoré boli aj tak odsúdené na likvidáciu, ale iba za podmienky, keď pri mne bude sedieť na lavici obžalovaných aj ten, ktorý má na svedomí rozšírenie nákazy na farme a zavlečenie nákazy do cudzieho okresu. Výsledkom toho nepríjemného rozhovoru bol kompromis, že konečné rozhodnutie padne po uplynutí dvadsaťjeden dní pozorovacej doby odo dňa predpokladaného nakazenia odstavčiat. Pokusné zvieratá ma nesklamali. Po vykonaní asanačných prác na farme bola nákaza dňa 12. apríla 1973 prehlásená za zaniknutú. V deň vyhlásenia zániku na farme žilo 810 zdravých odstavčiat o hmotnosti 40 kg, ktoré mohli zaradiť na ďalší výkrm.

Ani zlomyseľný človek by nemohol tých dvadsať dní od môjho nástupu do ohnivého kotla – do bermudského trojuholníka – nazvať nudným obdobím. Za tých dvadsať dní som zabezpečoval likvidáciu nákazy v desiatich ohniskách slintačky, z ktorých iba v jednom ohnisku sa vyskytla nákaza u hovädzieho dobytku a v deviatich ochoreli len ošípané. Moja pracovná doba v týchto dňoch sa predĺžila na dvadsaťjeden hodín a hodiny spánku potrebné na regeneráciu síl sa skrátili na tri hodiny. K tomu, že som každý deň mohol začínať s novým elánom a s mohutným adrenalinovým nábojom, prispeli dve rozhodujúce okolnosti. Spal som vo svojej posteli, do ktorej som sa denne vracal spokojný s úspešnosťou vynaloženej námahy za uplynulý deň. Každý nový deň ma postavil pred nový problém, ktorý som musel riešiť a ani som si neuvedomil, že ma táto zodpovedná práca začala baviť. Konečne som mal možnosť pracovať samostatne na základe vlastného uváženia a rozhodovania, opierajúc sa o získané teoretické a overené praktické skúsenosti. Dosiahnuté výsledky v boji proti nákaze znásobili môj entuziazmus, pred ktorým museli ustupovať aj opatrnosťou prešpikované kádre riadiaceho aparátu, ktoré sa vyhýbali zodpovednosti aj tým, že sa neodvážili zasahovať do môjho postupu pri tlmení jednotlivých ohnisk. Pre nich bolo užitočnejšie a menej riskantné vyčkávať, ako dopadnú výsledky mojich nezvyčajných spôsobov likvidácie ohnisk, ktoré nie vždy boli v súlade s predpísaným spôsobom boja.

Pred sebou mám dokumenty z toho krátkeho obdobia, ktoré pre mňa znamená zlaté obdobie veterinárnej medicíny. Že prečo? Nuž preto, že som sa ocitol sám v akomsi zápasníckom ringu proti mohutnému protivníkovi, ktorý bol postrachom vtedajšej doby. Počas zápasu som vycítil zraniteľné slabiny protivníka. Fáma o jeho neporaziteľnosti vznikla preto, že bystrý vírus pohotove využil pri každom stretnutí nedokonalú obranu jeho doterajších súperov. Verím tomu, že entuziazmus jedinca môže byť nákazlivý ako slintačka. Mal som šťastie. Nakazil som väčšinu svojich spolupracovníkov v boji proti slintačke, ktorí pracovali v MNK. Vďaka tomu sa mi podarilo likvidovať ohniská v súkromnom sektore bez výskytu recidívy nákazy za minimálnych finančných nákladov. Pokladal som za márnотratné míňanie finančných prostriedkov a za nehumánny čin voči občanom uzatvoriť do karantény celé veľké obce pri malej hustote vnímavých zvierat izolovaných v drobných chovoch. Využil som možnosť, ktorá vyplývala zo zákona, obmedziť karanténu iba na časť obce, prakticky na jednu ulicu alebo časť ulice pri zachovaní nasledovného postupu. V dvore, v ktorom sa vyskytla slintačka, boli utrátené všetky zvieratá a hydina, drevené chlievy boli spálené, v nebytových častiach

domu, v hospodárskych stavbách a vo dvore bola vykonaná dezinfekcia. V susediacich dvoch dvoroch boli utratené len vnímavé zvieratá ako podozrivé z nakazenia a ostatným zvieratám vrátane hydiny bol obmedzený voľný pohyb. V uzavretej ulici sa vykonávala denná kontrola zdravotného stavu vnímavých zvierat. Majitelia ošípaných v jatočnej zrelosti boli vyzvaní, aby vykonali domácu zakáľáčku. Po klinickom vyšetrení bolo vydané povolenie k výkonu zakáľáčky. Majiteľom nakazeného zvieratá bol vydaný zákaz vychádzania z domu, občanom v uzavretej ulici zákaz pohybu na verejných priestranstvách.

Pri vstupe a výstupe karantény bola zriadená dezinfekčná rampa, cez ktorú prechádzali zásobovacie vozidlá. Opakovane sa vykonávala priebežná dezinfekcia ulice. Všetky ohniská v súkromnom sektore mohli byť prehlásené za zaniknuté po uplynutí predpísanej pozorovacej doby 21 dní od posledného výskytu nákazy.

Opis udalostí v takejto skrátenej forme evokuje u nezasväteného čitateľa názor, že také tlmenie ohniska slintačky sa podobá prechádzke ružovou záhradou, lebo všetko je také samozrejmé a tak hladko vykonateľné. Ale skutočnosť je oveľa krutejšia a plná nástrah a ťažkostí. Pri likvidácii ohniska nejde iba o zvieratá, ale aj o ľudí, o ich majetok a zásah do ich súkromia.

Poverenie úlohou veterinárneho komisára pre likvidáciu ohnisk slintačky s plnou zodpovednosťou a právomocou bolo pre mňa dobrou školou nielen v oblasti veterinárnej prevencie, ale aj v oblasti sociológie, psychológie, vzájomnej komunikácie a medziľudských vzťahov. Po poverení som zostal „sám vojak v poli“, ktorý musel riešiť aj také prípady, ktoré sú veľmi vzdialené od pracovnej a odbornej náplne veterinárneho lekára. Okrem uschovaných dokumentov v knižnici som si uložil do pamäti aj také spomienky, ktoré nebolo možné zaznamenať do zápisníc zo zasadania protinákazových komisií. V prípade uzavretia jedného ohniska som musel zachraňovať rodinný zväzok tým, že som musel najprv vypočúť otvorené priznanie sexuálne neukojenej manželky, ktorej chýbal partner. Chudák, nemohol si plniť svoje manželské povinnosti cez ohradu stráženého ohniska, kam večer chodievala jeho žena tlmočiť svoje požiadavky. Po súhlase s udelením výnimky som musel nájsť taktný spôsob, ako vysvetliť ostatným ošetrovateľom dôvod výmeny dotyčného tak, aby sa na druhý deň neobjavili ďalší „neukojení partneri alebo partnerky“. Inokedy som musel pri zachovaní absolútnej diskretnosti ošetriť od ľuhu popálený chrbát a zadok jednej vydatej mladej ženy, ktorá sa nechala zväzdať od zvodne vyzerajúceho mladého technika, ktorý pre nedostatok vhodnejšieho miesta v ohnisku slintačky pre tých pár minút vzájomnej rozkoše použil za provizórne lôžko prázdne vrecia silne znečistené ľuhom sodným. Na spotenej jemnej ženskej koži agresívny ľuh zanechal dôkaz nevery. Zranená žena mala šťastie, že našla toľko sily, že sa mi zdôverila a že verila v moju diskretnosť a medicínske znalosti. Snáď ešte väčším šťastím bolo, že som mal bohaté skúsenosti s ošetrovaním kože popálenej od ľuhu. Denne som prechádzal v protichemickom ochrannom obleku cez dezinfekčné stanice, kde ma dezinfikovali výkonným postrekovačom. Ani pri najväčšej opatrnosti sa nedalo zabrániť tomu, aby sa roztok ľuhu nedostal na kožu krku človeka či už priamo, alebo nepriamo.

V ohnisku Karolína sme museli likvidovať okrem nakazenej ošípanej aj kozu, podozrivú z nakazenia, lebo bola ustajnená v spoločnom drevenom chlieve s nakazenou ošípanou. Majiteľom týchto zvierat bol robustný Róm, ktorý si pred naším príchodom utužoval svoju guráž alkoholom. Privítal nás so sekerou v ruke a jeho krvavé oči vystúpili z jamôk, keď nám oznamoval svoje odhodlanie zabiť nás, keď sa dotkneme jeho zvieratá. S vydutými žilami na krku nám hlasito oznámil, aby sme sa prichystali na najhoršie a na znak toho, že to myslí vážne, zamával tou mohutnou sekerou. Všetci sa rozutekali a zostal som zase len sám zoči-voči potenciálnemu zabijakovi. Zúrivce mi reval do tváre z takej blízkosti, že som mohol identifikovať vôňu vypitej borovičky. Po niekoľkých dlhých sekundách sa odmlčal, aby nabral nový dych a keď videl, že som zostal stáť na mieste, udivene sa na mňa díval, čo som to za človeka. Nemal som na výber. Už sa stmievalo a zvieratá bolo treba likvidovať. Privolal som

príslušníkov VB, ktorí ho odzbrojili, nasadili mu putá a zavreli do komory. Mohli sme pristúpiť k zmárneniu zvierat. Po ukončení likvidačných prác som sa dohodol s príslušníkmi, že si zahráme malé divadelné predstavenie. Súhlasili s navrhnutým scenárom. Vošiel som do komory, v ktorej sa hlbokým spánkom zbavoval svojej opice náš väzeň. Zobudil som ho. Po niekoľkých sekundách sa prebral zo spánku, ale očividne aj z alkoholického opojenia. Dalo sa s ním rozumne komunikovať. Najprv som mu zrozumiteľným spôsobom vysvetlil, aké nebezpečenstvo predstavuje slintačka, a potom som vyslovil hlboké poľutovanie nad tým, že sa zachoval, ako sa zachoval, za čo sa môže dostať do väzenia. Keď som videl, ako sa hrdina mení na krotkého kajúcnika, ponúkol som mu možnosť záchrany tým, že ak sa podrobí dezinfekcii a nebude vystrájať, mám možnosť vybaviť u príslušníkov VB jeho prepustenie. Chlap sa oblečený okúpал v kadi na dvore majera v studenej vode, šaty sme mu odobrali na dezinfikovanie a náčelník OOVB mu dal pokyny, aby sa v budúcnosti choval slušne. Pointou príbehu je, že náš človek sa na druhý deň prihlásil do strážnej služby, dostal do ruky malokalibrovku a počas celej existencie karantény vykonával svoju úlohu strážneho zo všetkých najvzornejšie.

V prístupe funkcionárov k plneniu úloh miestnych protinákazových komisií bol rozdiel, ako všeobecne vo všetkom inom. Okrem jednej obce bola spolupráca s rozumnými členmi miestnych komisií uspokojivá. V istej obci som narazil na „betónový múr“, za ktorým sa cítil v bezpečí arogantne vystupujúci predstaviteľ obce. On, pán všemohúci, zakladateľ ilegálnej komunistckej strany, vyznamenaný partizán, dôverný priateľ veliteľa ženijného útvaru sovietskej armády v Štúrove a vysokopostavených straníckych funkcionárov ÚV, KV, OV, sa priživil na úspechoch miestneho JRD, ktoré patrilo medzi najlepšie hospodáriace družstvá kraja. Pýšil sa s cudzím perím, ktoré mali byť ozdobou rozumného a skromného predsedu JRD. Ten sa menej chvastal a viac konal. Predseda MNV sa vyštveral tak vysoko po straníckom rebríku, že už nedoviedol na problémy na zemi. Dovolil si ignorovať aj nariadenia štátnych orgánov. Povinnosti vyplývajúce z nariadenia pre spracovanie pohotovostného plánu opatrení pre obce v prvom ochrannom pásme považoval za zbytočnú hlúposť, ktorú vymysleli hlúpi veterinári. Nariadenia zahodil a neurobil pre uvedenie pohotovosti v prípade výskytu slintačky v obci ani minimum. Pokyny obvodného veterinára ignoroval. Jemu predsa nijaký veterinár, čo pobehuje v gumákoch, nebude dávať rozumu.

Neďaleko od ohradenej farmy JRD, v skromnejšej chudobnej štvrti bohatej obce, bola diagnostikovaná slintačka u prasnej prasnice, ktorá predstavovala jediný majetok skromného starčeka. Býval na spoločnom dvore s túlavým Rómom, ktorému mohol d'akovať za zavlečenie nákazy z neďalekého ohniska slintačky. Keď som starčekovi oznámil neprijemnú správu, že sa musí rozlúčiť s jedinou vecou, čo pre neho ešte má cenu, prijal to odo mňa s veľkou pokorou a resignovane mi porozprával príbeh, ktorý vo mne zanechal pocit bezmocnosti a hlbokého, úprimného súcitu. Starček nie tak dávno ovdovel a všetku lásku sústredil na jediného syna a na jeho rodinu. Osud bol k nemu krutý. Zasadil mu ďalší úder. Pri katastrofálnej nehode prišli všetci o život. Starček zostal so svojou bolesťou sám. Veril poverám, že zlé veci postihujú človeka v trojici, a preto ho moja Jóbova zvesť ani neprekvapila. Povedal iba toľko: „*Mne je už všetko jedno. To, čo malo pre mňa cenu, som už stratil. Nerobte si starosti, konajte svoju povinnosť. Ja som už unavený z tohto života, mne sa už nechce žiť.*“ Zaklopal som na dvere kancelárie súdruha predsedu MNV, ktorý sa považoval za jediného múdreho človeka v otázke tlmenia slintačky. Žiadal som od neho aktualizovaný pohotovostný plán. Neexistoval. Žiadal som ho o zvolanie členov MPK. Vynadal mi, čo si to dovoľujem, on žiadnu komisiu nepotrebuje, na všetko stačí sám. Nezabudol mi vymenovať svojich vplyvných priateľov počnúc prvým tajomníkom KSS a končiac veliteľom sovietskej posádky v Štúrove. Dal mi najavo, že nie je ochotný zriadiť rampu, postaviť strážu a ostatné nezmysly. Aby mi nahnal strach, tak demonštratívne vytiahol revolver, ktorý predo mnou nabil a prehlásil: „*Jediné, čo urobím vlastnoručne je, že odstrelím zvieratá v zamorenom dvore.*“ Vybehol z kancelárie

a nezabudol za sebou energicky zabuchnúť dvere. Počul som štyri výstrely. Od tohto momentu nenávidím popravu zvierat, nech sa vykonáva akýmkoľvek spôsobom a z akýchkoľvek príčin. Aj k takej nevďačnej veci je predsa nutné pristupovať s ľudskosťou. Dlhो som videl pred sebou slzami naplnené oči milého starčeka. Keď sa hrdina vrátil do kancelárie, našiel ma sedieť pri písacom stroji. Na jeho otázku, čo robím, pokojne som mu odpovedal: „*Píšem trestné oznámenie, ktoré podávam na vás za nerešpektovanie zákonov a za úmyselné spôsobenie škôd v prípade rozšírenia nákazy. Robím to na pokyn okresného prokurátora a náčelníka okresného oddelenia VB, ktorých som o tom informoval počas vašej neprítomnosti v čase, keď ste ukájali svoje popravné chůtky.*“ Prečítal som mu napísaný text. Pravdou bolo jedine to, že som naozaj písal hlásenie o vzniku ohniska, ktoré sa začínalo opisom ignorovania pohotovostného plánu a neochoty predsedu komisie. Doslova som citoval jeho vyjadrenia a odmietavý postoj ku plneniu zákonom stanovených povinností zodpovedného verejného činiteľa, ktorý má byť predsedom miestnej nákazovej komisie. To zabralo. „*Prestaňte písať,*“ povedal viac prosebne ako ultimatívne. Panovačný tón z jeho hlasu vymizol, keď ma požiadal o vydanie pokynov. Za veľmi krátky čas sme už rokovali na stanovišti miestnej nákazovej komisie. Rozdelili sa úlohy. Veľkým prínosom bol kladný a rozumný postoj predsedu JRD k otázke zabezpečenia opatrení. „*Vrátim sa o štyri hodiny na kontrolu, ako ste zabezpečili vydané nariadenia.*“ „*Budete spokojný,*“ povedal predseda komisie. Predseda neklamal. Vzorne vykonali a zabezpečili všetky opatrenia, ktoré sú potrebné pre úspešnú likvidáciu ohniska a pre zamedzenie rozvlečenia nákazy. Predseda JRD sa postaral aj o odškodnenie starčeka.

V prvých dňoch, kedy sme likvidovali jedno ohnisko za druhým, ešte nedohoreli ohne v spaľovacích jamách a vysoko šľahajúce plamene boli zďaleka viditeľné v nočnej tme. Mystika červeného ohňa nás sprevádzala po ceste domov. Pocity a dojmy, ktoré vo mne zanechali plamene a do okolia sa šíriaci pach spáleného mäsa, zaryli sa hlboko do mojej pamäti. Zostali trvalo nezabudnuteľné. Cítil som sa ako Tatár, po ktorom zostali iba spáleniská.

S odstupom tak dlhého času je tým, ktorí to nezažili, veľmi ťažké priblížiť tú hektickú atmosféru, v ktorej veterinárna služba plnila svoje úlohy. Dokazuje to aj stretnutie s mojím bývalým profesorom, ktorý patril medzi obľúbených pedagógov a uznaných odborníkov našej alma mater. Na farme Ágov diagnostikoval kolega slintačku u jedného výkrmného býka. Vyšetrením celého stavu ustajnených zvierat som zistil zmeny na sliznici ústnej dutiny u ďalších siedmych zvierat. U prvého prípadu boli vyvinuté pokročilé nekrotické zmeny na epiteli ústnej dutiny, jazyka a končatinách sprevádzané výrazne zlým klinickým stavom. U ostatných zvierat sa na základe zmien na epiteli dalo usúdiť, že k infekcii došlo pred 7 – 8 dňami. Okrem aktivizácie ochranných opatrení priamo v ohnisku som musel pre jeho nevýhodnú polohu v strede križovatky ciest do obcí a iných fariem zabezpečiť až šesť kontrolných a dezinfekčných staníc. Táto mimoriadne náročná úloha vyžadovala aj viac času a behania. Najdôležitejšie opatrenia som uprednostnil pred administratívnymi formalitami. Až po návrate z OVZ, kde som doručil vzorku pre Terezín, som si mohol sadnúť k písaciemu stolu. Vo večerných hodinách, práve počas písomného spracovania rozbehnutých nariadení pre zabezpečenie ohniska, ma volali k rampe, ktorá bola vzdialená od centra obce asi jeden kilometer. Zhodou okolností práve v tom čase som bol nútený poslať pridelené vozidlo k inej rampe pre humánneho lekára, ktorý bol povolaný k chorému v obci. Strážna služba oznámila stručne iba toľko, že je tu dáky doktor, ktorý súrne potrebuje vozidlo, aby ho dopravilo do obce a naspäť. Z toho vzniklo určité nedorozumenie, pre ktoré nebolo ihneď vyhovené požiadavke návštevy. Až na opakované naliehanie strážnej služby, ktorá tentokrát už spresnila, že dotýčny doktor je kontrolór z ministerstva, požiadal som o traktor, jediný dopravný prostriedok, ktorý bol momentálne k dispozícii. Do nepohodlnej kabíny zetora nasadol neznámy pán, ktorý sa viac podobal kozmonautovi ako obyčajnému smrteľníkovi. Celý bol zabalený do ťažkého protichemického obleku. Jeho kapucňa mu klesla nízko pod čelo a zastavila sa na ráme okuliarov. Ústa a nos mu zakrývalo biele rúško. Z celej tváre zostali

viditeľné iba jeho oči za sklom. Vymenili sme si pár zdvorilých a úradných slov a sústredili sme našu pozornosť na zabezpečenie stability tela v tom silne natriasajúcom dopravnom prostriedku. Občas sme si vymenili pár skúmových pohľadov. Vďaka tvrdému perovaniu zetora sa na hlave neznámeho pohli nezafixované časti ochranného odevu. Kapučňa nahor a rúško nadol. Odhalili kúsok zvrásnenej tváre. Iba na pár sekúnd som uprel môj skúmový pohľad do tváre, ktorá sa mi zdala byť teraz povedomá. Radostne som vykrikol: „*Dr. Koppel! Zoli báči!*“ „*No konečne,*“ ozvalo sa na druhej strane, „*bol som zvedavý, kedy ma konečne spoznáš.*“ Natešený som ho privítal a vyjadril úprimnú radosť, že sa konečne môžem obrátiť so žiadosťou o radu na uznávaného odborníka a vypočuť si jeho názory o mojom doterajšom postupe pri tlení ohnísk SLAK. MVDr. Koppel, CSc., nasadil úradný tón, preukázal sa poverovacím dekrétom ústrednej nákazovej komisie vykonať odbornú kontrolu činností miestnych nákazových komisií v ohniskách slintačky. Vodil som ho od jedného zvieraťa so zmeneným epitelom v ústnej dutine k druhému, od jednej rampy po druhú a cestou som mu vykladal, čo všetko som už zariadil a čo všetko ma ešte čaká. Nedostal som z neho ani slovo. Robil si poznámky a mlčal. Tak veľmi som chcel počuť od neho pár povzbudzujúcich slov alebo aspoň kritické pripomienky, hlavne o nevyriešenej dileme, či ponechať v chove zvieratá, u ktorých som zistil už pokročilé štádium vyhojenia áft, alebo ich utrátiť. Revakcinovať zvieratá, u ktorých sa predpokladá vyvinutá imunita po predchádzajúcom očkovaní, alebo nie. Nedočkal som sa odpovede na moje otázky. „*Poslal si vzorky na vyšetrenie, tak počkáme na výsledok. Zatiaľ postupuj podľa predpisov,*“ znela jeho jediná pripomienka. V zápisnici o kontrole uviedol konkrétne údaje o aktuálnej nákazovej situácii v ohnisku, údaje o imunizačných zárokoch a do opatrení požiadavku na personálne a materiálne vybavenie ohniska. Kópiu rukopisu zápisnice MVDr. Koppela, CSc., mám dodnes medzi svojimi dokumentmi. Podpis na pretlačí je originálny. Nemohol som sa spamätať zo šoku, ktorý ma citlivo zasiahol, že ma môj obľúbený pedagóg, uznávaný Zoli báči, tak veľmi sklamal.

Zvieratá v rekonvalescencii som nechal žiť. Nariadil som revakcináciu všetkých vnímavých zvierat. Nemal som inú možnosť overiť stav imunity u očkovaných zvierat, jedine dennou kontrolou telesnej teploty a ústnej dutiny zvierat. Výborní českí kolegovia, ktorí boli poverení veterinárnym dozorom v ohnisku, pochopili môj zámer ukrytý v tom nariadení. Vykonali ho tak, že sme sa vzájomne mohli potešiť výsledkom, že ani 14 dní po preočkovaní zvierat sa neobjavili príznaky ochorenia. Vedeli sme, že sme zvíťazili a zvieratá získali solídnu imunitu proti slintačkovému vírusu.

S MVDr. Koppelom som sa stretol znovu o niekoľko mesiacov. Už bolo po všetkom. Rozdávali sa vyznamenania. Spýtal som sa ho, čo znamenal ten jeho odmeraný postoj. Jeho odpoveď ma šokovala aspoň tak, ako jeho nedávne mlčanie. Ospravedlnil sa takto: „*Ja som bol pod obrovským tlakom zodpovednosti za všetko čo poviem, nemohol som si dovoliť vysloviť svoj osobný názor, musel som sa držať prísnych pokynov na vykonanie kontroly. Bolo by to riskantné pre moje postavenie. Teraz ti už môžem povedať, že som bol rád, že sme sa stretli a že som sa v tebe nesklamal.*“ Toto stretnutie s MVDr. Koppelom, CSc., je malou ukážkou, v akom politickom ovzduší a pod akým tlakom pracovali veterinárni lekári. V tomto prípade sa nejedná o moju osobu. Už som si v teréne zvykol na trvalý tlak zhora. Je to dôkazom toho, aké hysterické ovzdušie boli schopné vytvoriť vysokopostavené nomenklatúrne kádre na najvyššej úrovni riadenia, keď ani taký odborník, ako bol Dr. Zoltán Koppel, nemohol otvorene vyjadriť svoj názor a dovolili mu pohyb iba medzi byrokratickými mantinelmi. Nemohol vysloviť svoj názor, aspoň nie vtedy, keď to situácia práve vyžadovala.

26. marca bola diagnostikovaná slintačka u ošípanej jedného súkromného chovateľa, v priestorovo oddelenej mestskej časti, v ktorej sa nachádza ústav nápravnej výchovy, hospodársky dvor ŠM so živočíšnou výrobou, služobné byty pre zamestnancov ústavu a podniku a obchody s najnutnejšími dennými potrebami. Z nápravného ústavu denne vozili autobusmi pracovnú skupinu na stavby do okresného mesta. Na základe platných predpisov

pre nariadenú karanténu bolo treba zakázať tento pohyb. Nebyť tejto komplikácie, bolo by bývalo jednoduchou záležitosťou izolovať hospodársky dvor ŠM a vytýčiť hranice karantény. Plukovník VB, veliteľ útvaru zboru nápravnej výchovy, takmer na kolenách orodoval, aby som preboha nezakázal prepravu pracovných skupín z nápravného ústavu. Argumentoval tým, že pokiaľ sú väzni zamestnaní na stavbách, nemajú dozorcovia s nimi žiadne problémy. V opačnom prípade, keď sú nečinní za múrmi viac ako týždeň, vyskytujú sa ťažko zvládnuteľné situácie. Túto žiadosť už predložil OPK, ktorá ho odbila tým, že riešenie problému je v mojej kompetencii a za svoje rozhodnutie som plne zodpovedný. Ďalší výstižný príklad, ako sa funkcionári ONV zbavovali zodpovednosti, keď išlo o riskantnú vec, ktorá mohla naštrbiť gloriolu nad ich hlavami.

Problém veliteľa sa vyriešil v jeho prospech pomocou regulácie trošku komplikovaného systému dopravy cez dezinfekčné stanice. Od natešeného a vďačného veliteľa som dostal fľašu brandy na znak jeho vďačnosti, ktorú som na mieste zasadania MPK otvoril v prítomnosti všetkých členov komisie, a z ktorej viac ako polovicu vypil sám šťastný darca. Po tomto výkone bol veľmi rozcitlivený, objímal ma a bozkával, prisahal, že kedykoľvek budem potrebovať jeho pomoc, ochotne mi pomôže. Bol natoľko „na mätko“, že nepochopil humornú podstatu poďakovania za jeho ochotu, keď som mu povedal, že v prípade, ak sa ocitnem za mrežami, tak mi môže prideliť najlepšiu celu. Pokladal moju poznámku za urážku a mal som čo robiť, aby som napravil, čo som pokazil. Stálo ma to ďalšiu fľašu brandy. Chudák nemohol tušiť, že od nástupu do horúceho kotla slintačky som bol denne jednou nohou v base.

A išla pieseň dokola... Hlásenie podozrenia výskytu SLAK, skafander, vyšetrenie, dezinfekcia, úradovanie, nadávanie, prosenie, súrenie, dezinfekcia, účasť na jednaní na OPK, MPK, kontrola plnenia opatrení, výsledkom čoho boli zlikvidované ohniská slintačky. Oproti doterajším praktikám v nezvykle krátkom čase a za minimálnych finančných nákladov a strát na zvieratách. Podľa štatistických údajov OVZ zmárnili počas trvania nákazy v dvanástich ohniskách 12 611 ošípaných a 36 kusov hovädzieho dobytku. Z toho v ohniskách v štyroch veľkochovoch, v ktorých som riadil likvidáciu, bolo zmárnených na môj príkaz 448 ošípaných a 1 kus hovädzieho dobytku, na príkaz OPK a ŠVS 12 163 ošípaných a 35 hovädzieho dobytku.

Posledné z ohnisk vzniklo 29. marca na špecializovanej farme pre výkrm ošípaných ŠM na farme Rozina. Len na tejto farme 2 500 ošípaných dosiahlo hornú hranicu jatočnej zrelosti. Slintačka sa vyskytla u 10 ošípaných v prvých kotercoch od vchodu do maštale s počtom 496 kusov ustajnených zvierat. Ošípané boli vakcinované pred 7 dňami. U väčšiny chorých sme zistili zmeny v mieste pichnutia. Choré zvieratá boli utratené ihneď po zistení nákazy, ostatné do 48 hodín. Boli vykonané všetky prísne ochranné opatrenia, aby sa predišlo preniknutiu nákazy do druhých objektov. Nové prípady ochorenia sa neobjavili ani v nasledujúcich 7 dňoch a ani potom.

Hrdinovia a zbabelci

Vývoj nákazovej situácie v iných ohniskách a taktiež u skupiny sledovaných odstavčiat na farme Albert čím ďalej, tým viac potvrdzoval, že po správne vykonanej vakcinácii ošípaných sa dá predpokladať vznik solídnej imunity do 14 dní. Toto sa potvrdilo i v prípade ohniska na farme Rozina. V bývalých štyroch ohniskách v pozorovacej dobe od výskytu posledného prípadu ochorenia slintačky žilo ešte 7916 zdravých ošípaných, z čoho 3000 zvierat bolo nad strednou hranicou jatočnej zrelosti 120 kg.

Od 30. marca som sa vždy vehementnejšie dožadoval umožniť porazenie zdravých jatočných zvierat na niektorom z bitúnkov v okrese. Okresná protinákazová komisia iba tlmočila moju požiadavku ministerstvu poľnohospodárstva a ŠVS, ktorá zásadne odmietala jej realizáciu. Konečne po opakovanom naliehaní a argumentovaní ministerstvo súhlasilo

s porážaním zvierat, ale na vojenskom poľnom bitúnku, ktorý mal byť pridelený v najbližších dňoch do okresu. Dňa 7. apríla v pokročilej poobedňajšej hodine mi osobne minister poľnohospodárstva Ing. Janovic telefonicky oznámil, že sa rozhodol prideliť vojenský poľný bitúnok do Palárikova, ale súhlasí so zriadením poľného bitúnku z dostupných prostriedkov v okrese s podmienkou, že 11. apríla začne porážanie zvierat. Po zložení telefónu som zostal ako omámený. Nechcel som veriť vlastným ušiam. Takáto veľkorysosť ministra mohla človeka iba šokovať, ale potešiť určite nie. Veľkodušný súdruh minister bol taký láskavý, že mi dal celé štyri dni a noci, plus ešte šesť hodín navyše, aby som nepripravený na takúto úlohu z ničoho zriadil bitúnok, ktorý bude schopný za desať dní spracovať do konzerv tritisíc jatočných ošípaných. Tak, ako vždy predtým, funkcionári sa aj teraz dištancovali od nastavených problémov a pomohli mi uštipačnou poznámkou, že čo som si upiekol, nech si aj zjem. Prisľúbili pomoc a podporu v tom prípade, keď predložím do dvoch dní návrh na riešenie, ktorý bude realizovateľný v stanovenom termíne. Vedel som, že vedúci hospodárstiev, ktorých možná strata rastúceho počtu zrelých a prezrelých jatočných ošípaných trápi tak isto ako mňa, budú mi nápomocní. Oni sa obávali možných finančných strát, ja zase možnej recidívy nákazy. Na základe – pomôž si človeče, aj pán Boh ti pomôže – a pomôžu ti aj ochotní a rozumní vedúci podnikov, prijal som túto novú výzvu a pustil som sa do práce. Najdôvernejšie zo všetkých majerov som sa zoznámil s Rozinou, ktorá bola veľkovýkrmňou ošípaných socialistického podniku. Ohnisko slintačky Rozina bolo prebudované na poľný bitúnok, ktorý sa stal pýchou ŠVS a predmetom zlepšovacieho návrhu pod menom Poľný bitúnok typu Levice. Kto ho predložil do komisie na schválenie mi dodnes nie je známe. Pre mňa moja Rozina znamená veľké víťazstvo nad byrokratmi, skeptikmi a neochotnými neprajníkmi. Spomienky na moju Rozinu zostali v mojom srdci také živé, ako spomienky mládenca na svoju prvú veľkú lásku, ozajstnú Rozinu, alebo spomienky matky na svoje prvé dieťa. Príbeh krátkeho života mojej Roziny patrí medzi perly mojich spomienok.

Počiatkový hnev vyjadrený nadávkami na adresu súdruha ministra sa menil na miernejšie rozhorčenie nad nemožnou požiadavkou, ale zvýšená hladina adrenalínu ma donútila k rozhodnutiu, že ja im ukážem, že ja to dokážem. Bohyňa Fortúna ma nenechala v štiche ako súdruh minister Janovic. Vnukla mi nápad, ako začať realizáciu na prvý pohľad neuskutočniteľnej úlohy. Ešte v ten večer som vyhľadal pána Ivaniča, ktorého som poznal ako vynikajúceho mäsiarskeho majstra. Bol vedúcim bitúnku, s ktorým som spolupracoval a o ktorom som vedel, že má skúsenosti s prevádzkovaním poľného bitúnku ešte z čias vojenskej prezenčnej služby. Sadli sme si pod orech v jeho záhrade a pri svetle lúčov zapadajúceho slnka som zapisoval do poznámkového bloku jeho cenné rady. Mal som iba hmlistú predstavu o tom, ako môže taký poľný bitúnok fungovať, ale na to, aby sa hmla rozplynula a aby som mal jasné predstavy o tom, čo všetko bude treba zabezpečiť, potreboval som si vypočuť mienku skúseného odborníka. Formuloval som svoju prosbu veľmi stručne: „*Povedzte mi prosím, čo všetko potrebujem na porazenie a spracovanie 3000 kusov jatočne zreých ošípaných za desať dní.*“ Poprosil som ho, aby robil vedúceho poľného bitúnku, čo pán Ivanič odmietol a bol ochotný poskytnúť mi všetky potrebné informácie do najmenších detailov s podmienkou, že jeho osoba zostane inkognito pred okresnou protinákazovou komisiou, lebo si nepraje, aby mu vydali príkaz na výkon vedúceho poľného bitúnku. „*Máte moje slovo, podmienku prijímam.*“

Pán Ivanič mi potom načrtol, ako mám zostaviť dve linky na spracovanie zabitých zvierat. Aké technické vybavenie musím zabezpečiť pre technologický postup od omráčenia zvierat po ich vykosenie a kúskovanie. Koľko nástrojov, technických pomôcok, nádob, mäsiarov, pomocných mäsiarov a pomocných technických pracovníkov je potrebné zaistiť na vydarené zvládnutie úlohy. Okrem počtu potrebných technických pomôcok mi poskytol aj údaje o ich optimálnych rozmeroch. Poďakoval som sa mu za cenné rady a odchádzal som nabitý novou energiou a s plným poznámkovým blokom.

Nasledujúci deň som vyhľadal vedúcich podnikov, od ktorých som očakával podporu hlavne pri zabezpečení materiálnej vybavenosti poľného bitútku. Zdá sa, že moje oduševnenie zaimponovalo trom ďalším vplyvným funkcionárom, ktorí si realizáciu poľného bitútku zobrali za svoje. Dvaja z nich boli vedúci tých podnikov, v ktorých zostalo po vyhlásení nariadenia 2800 zdravých, jatočne zreých zvierat a mali eminentný záujem na ich speňažení. Tretí bol horlivým náčelníkom okresného štábu CO, ktorý sa chopil možnosti doteraz nevidaného rozsahu cvičenia jednotiek na ostro. Sľúbili svoju podporu a uistili ma, že potrebné technické zariadenia budú na čas vyrobené, potrebné materiálne a personálne požiadavky zabezpečené. V nedeľu večer som predložil realizačný plán tajomníkovi OPNK, ktorého som požiadal, aby v zmysle plánu zriadil z neho vyplývajúce úlohy prostredníctvom OPNK. Riaditeľ Štátneho majetku Želiezovce Ing. Gregor si zobral za úlohu vyhotoviť v mechanizačných dielňach podniku všetky kovové zariadenia. Predseda JRD Farná pán Biric sa zaviazal vyrobiť drevené časti v stolárskej dielni JRD a v miestnom komunálnom podniku, jeden kotol pre obáranie ošipáných a vybaviť prepravník zvierat – trambus s vodotesným plechovým korytom. Majstrom technických dielní som odovzdal nákresy a rozmery jednotlivých častí, ktoré som podľa pokynov pána Ivaniča pripravil minulú noc. Vedúci podnikov nariadili okamžite začať s výrobou potrebných zariadení, a to aj počas soboty a nedele.

Spokojný s výsledkom jednaní s dvomi rozumnými a ochotnými vedúcimi podnikov som sa odobral plný elánu za náčelníkom štábu civilnej obrany Wágnerom, ktorému som vysvetlil organizačné podmienky prevádzky poľného bitútku a požiadal o zaistenie potrebných sociálnych a ubytovacích zariadení a služieb pre 150 osôb na dobu desať dní. Poslednou zastávkou bola kancelária tajomníka okresnej nariadenovej komisie, ktorému som mohol odovzdať už kompletný plán a požiadavky na jeho realizáciu s tým, aby na nasledujúci deň zvolal poradu komisie a tam sa rozdelia a zosobnia jednotlivé úlohy. Náčelník štábu civilnej obrany presvedčil okresných funkcionárov, že je tu príležitosť ostrého cvičenia štábu a jednotiek CO. Tí sa do problematiky civilnej obrany až tak nerozumeli, lebo to pokladali za zbytočnú príťaž. Nechali sa radi presvedčiť a urobili celý rad nezmyselných záverov, ktoré potom zanietený a zasvätený pracovník CO musel korigovať do racionálnej podoby.

Zatiaľ čo predseda JRD vo Farnej a riaditeľ ŠM Želiezovce splnili v termíne svoje záväzky, OPK nevedela zabezpečiť od mäsokombinátu dostatočný počet mäsiarov, ani dostatočné množstvo kovových lodní a kovových hákov na vešanie bravčových polovic. Ani skladacie postele pre ubytovanie 150 osôb zo skladu miestnej vojenskej posádky. Chýbajúce kovové tácie na mäso sa doplnili drevenými z dielne JRD vo Farnej a kovové háky vyrobili v dielni ŠM. O ľahostajnosti kompetentných funkcionárov svedčí aj tá skutočnosť, že do vojenských stanov bez podlahy poslala OPK čalúnené roztáhovacie gauče pre dve osoby v originálnom fóliovom balení. Až na konci akcie sa potvrdilo, že popri tuposti a márnotravnosti záuradoval aj typický zámer pod heslom – z cudzieho krv netečie. Zabalené gauče som nedovolil vybaľiť a použiť. Zavolať som Wágnera, ktorý pochopil moje rozhorčenie a zabezpečil prísun dostatočného množstva kovových skladacích postelí zo skladu vojenskej posádky.

Medzitým, čo ja som bol plne zamestnaný s prípravami priestorov pre poľný bitúnok na farme Rozina a s dozorom nad výrobou potrebných technických zariadení, okresný štáb civilnej obrany sa zahral na ostré cvičenie. Farmu Rozina prehlásili za ohnisko zásahu a vyhlásili pohotovosť pre celý okres. Nakoniec to nebol ani taký hlúpy nápad, lebo z titulu pohotovosti v prípade napadnutia mohol okresný štáb CO a OPK vydať príkaz občanom a podnikom na dočasnú zmenu pracoviska a prechodného pobytu v uzavretom a prísne stráženom priestore farmy. To, že som prestal byť zverolekárom, ktorý likvidoval ohnisko slintačky a z úradnej moci som sa stal veliteľom likvidačných jednotiek CO v ohnisku zásahu som sa dozvedel vtedy, keď ku mne pristúpil pán primár krčného oddelenia nemocnice v Želiezovciach, aby sa prihlásil do služby u veliteľa ohniska zásahu. Požiadal ma, aby som

mu ukázal, kde má ambulanciu v čase, keď na dvore farmy stálo všetko hore nohami a zápasil som s problémom ubytovania 150 osôb.

11. apríl 1973 je pre mňa nezabudnuteľným dňom. Bol to deň, ktorý určil súdruh minister na odštartovanie bitútku s dennou kapacitou spracovania tristo zabitých ošipaných v tých priestoroch, v ktorých ešte pred štyrmi dňami pobehovali zvieratá k válovom. Bitúnok, ktorý mal byť súčasťou komplexného areálu, v ktorom 150 ľudí rôznych profesií bude bývať a stravovať sa za potrebných hygienických podmienok. V prísne stráženom priestore, v ktorom nesmie chýbať ani lekárska pomoc, ani hygienická kontrola výroby, ani predpísaná administratíva ekonomických ukazovateľov a evidencie činnosti.

V ten deň o siedmej ráno som stál uprostred dvora farmy Rozina, kde z celého bitútku existovali iba poznámky a nákresy v mojej ruke, ktoré som zvieral, akoby som sa držal záchranného kolesa uprostred mora. Vydezinfikované priestory, pripravené pre technologické linky, zívali prázdnotou. Krátko po siedmej hodine priniesli štyria mäsiari zo šahanského bitútku kotol na obáranie. Pomocou pridelených pomocníkov z nápravného ústavu Veľký Dvor ho umiestnili na provizórne ohnisko. Len čo sa dostal na miesto aj k nemu pripojený provizórny komín z objemných rúr čističky obilia vyvedený cez okno maštale, prvé „lastovičky“ mäsiarov naplnili kotol vodou a založili pod ním oheň. Postupne prichádzali vozidlá naložené kovovými a drevenými výrobkami z dielni ŠM A JRD: obývacie bunky, maringotky, stany, hygienické zariadenia, materiál z mäso priemyslu, z Tlmáč elektrické dopravné vozíky, tzv. jašterice, vojenská poľná kuchyňa, stravovacie potreby a ešte mnoho iného väčšieho i menšieho materiálu. Čoskoro som stál uprostred nahromadených predmetov. Dvor sa zmenil na priestor pre stavbu stanu a manéže ako pre cirkus Humberto. Podstatný rozdiel spočíval v tom, že kým pracovníci cirkusov majú v krvi systém stavby, zatiaľ ja som tam stál bezradný a zúfalým pohľadom som sa pozeral na tú horu materiálu a na skupinu vydesených trestancov. Stáli okolo bezradného povereného dozorcú v osobe vedúceho farmy – uja Zvaru.

Z núdze cnosť. Prebral som sa z paralyzujúcej bezradnosti a nútil som sa do úlohy dirigenta symfonického orchestra. Prvoradou úlohou bolo zostaviť technologické linky, čo sa mi podarilo zabezpečiť s pomocou štyroch mäsiarov a tých desať pomocníkov z nápravného ústavu. Pokračovali sme v zariadení priestorov na vykostenie a búranie bravčových polovic. Vďaka tomu, že jednotlivé dielce boli ľahko zmontovateľné a vyhotovené podľa požadovaných rozmerov, pomerne bez problémov sa dostali na svoje miesta. Poobede autobusy dopravili živý materiál, ktorý mal za úlohu postaviť všetky zariadenia pre ubytovanie, stravovanie a pre osobnú hygienu. Medzi mnou a nakopeným materiálom pred maringotkami stála skupina nedôverčivých a nepriateľských ľudí. Pokladali ma za nepriateľa, ktorý ich vytrhol z ich domovov o odlúčil od rodiny. Dokonca ich núti žiť v provizórnych podmienkach a ešte navyše strážených ako väzňov za drôteným plotom. Táto nenávisť sa dala vyčítať z ich očí a pôsobila až mrazivo. Konečne som objavilo päť párov očí, v ktorých iskierka náklonnosti a priateľstva mi dodala potrebnú odvahu pre zvládnutie predpokladaných ťažkostí, ktoré sa chystali vyraziť na povrch ako erupcia vulkánu. Tie oči patrili štyrom mäsiarom zo šahanského bitútku – Fricovi, Otrekalovi, Ivanovi a Olcárovi, a piaty pár veliteľovi príslušníkov VB, pridelených do strážnej služby s. Gajdošovi z Obvodného oddelenia VB v Šahách. Ešte nikdy pred tým som sa tak nepotešil spoluobčanom z nášho mesta, ako teraz v tej kritickej chvíli. Hlučná vrava nervózneho davu stíchla natoľko, že som sa dostal k slovu. Vystúpil som na drevenú debnu, aby som dovidel aj na zadné rady a spustil som môj uvítací monológ. Som ten a ten a mám poverenie pre to a pre ono. Potrebujem vaše pochopenie a pomoc, aby sme dokázali splniť náročnú úlohu, ktorá nás čaká. Oznamujem som im, čo je našou úlohou a akým spôsobom ju môžeme dosiahnuť.

To ticho pred búrkou nevydržalo dlho. Najprv sa ozval jeden hlas, potom dva a nakoniec veľmi veľa hlasných výkrikov rebelantov, ktorí nešetrili ani hlasom ani nevybranými slovami

a nadávkami. Asi jedna tretina z prítomných bola pod vplyvom alkoholu. Napitý človek je presvedčený o svojej pravde. Aj o tom, že o čo hlasnejšie argumentuje a používa šľavnatejšie oplzlé výrazy z krčmového folklóru, tým je jeho pravda presvedčivejšia. Bez pohnutia som stál a počúval. Čo si myslím, že čo ... , to sa nedá takto a to zase inak, kde budú bývať, čo budú jesť, oni tu nezostanú, oni sa na to vy..., niet takého Boha a podobné pádne argumenty. Dvaja boli mimoriadne gurážni a agresívni. Ten „jašterkár“ z Tlmáča o čo mal menšiu postavu, o to hlasnejšie reval. Vyskakoval ako kengura. Nakoniec priskočil ku mne a chmatol ma za vetrovku. Reflexívne som ho odstrčil tak prudko, že zaletel do blízkeho kroviska a zastavil sa tam na chrbte. Vtom vyskočil z radu jeden mohutnejší mäsiar s nožom v ruke a začal ním mávať pred mojou tvárou. Chrapľavým hlasom mi dal najavo, že ma hodlá zapichnúť. Tá jeho slovná hrozba nebola taká nebezpečná, ako tie nekoordinované pohyby s nožom v ruke, ktorou vyrovnával svoju labilnú rovnováhu. Cítil som, že napätá situácia dospela k momentu, ktorý bude rozhodujúci pre zabezpečenie mojej autority. Všetky oči sa upierali na mňa. Požiadal som veliteľa strážneho oddielu, aby mu nasadil putá a zavrel do komory v sklade krmív. Vykonali. Krikľúni stíchli a ja som využil moment prekvapenia. *„Keď sa chcete dostať domov na veľkonočné sviatky, tak sa okamžite chyďte do práce. Zariadte si bývanie, aktivizujte prostriedky, ktoré máte v dispozícii na poskytovanie služieb a mäsiari o dve hodiny musia začať porážať zvieratá. Do devätnásteho apríla máte osem dní na spracovanie tritisíc zvierat. Dvadsiateho sa začínajú veľkonočné sviatky.“*

Čalúnené gauče stáli zabalené pred centrálnym skladosť farmy. Reklamované kovové postele, ktoré Wágner prisľúbil, ešte nedoviezli. Chlapi sa vrhli na fóliou chránený nábytok a keď som im zabránil, aby ho rozbalili, vznikla znova napätá situácia, ktorú som musel zvládnuť. Našťastie o hodinu dopravili postele a čalúnený nábytok mohol byť uložený na bezpečnom mieste v centrálnom skladosť farmy. Pán doktor obsadil najlepšiu maringotku, ktorú sme vymenovali za pojazdnú ambulanciu a opatrili ju červeným krížom. Jeho ostatné vybavenie zostalo úplne v kompetencii pána doktora. Mäsiarom v neskorých poobedňajších hodinách sa do roboty veľmi nechcelo. V poľnej kuchyni ešte nepripravili večeru a chlapi boli hladní. Chýlilo sa k novému vzplanutiu agresívnych vášní. Vtedy ku mne pristúpili mäsiari zo Šiah, oblečení do mäsiarskych kockovaných rovnošiat, vyzbrojení s nožmi a brúsnyimi ocieľkami a ohlásili nástup do práce. Nehovorili, nepresviedčali, neagitovali, nevyzývali druhých, ale naozaj sa po chlapsky pustili do roboty. Onedlho sa k nim pridali aj ďalší. Konečne sa ma zmocnil príjemný pocit víťazstva. Poprosil som náčelníka strážneho oddielu, aby vypustil trestaného rebela z komory, kde sme mu poskytli dostatok času, aby sa zbavil svojej opice. Zamrmľal niečo ako prosbu o prepáčenie, čo sa dalo ťažko preložiť do zrozumiteľnej reči, a išiel si vyhľadať voľnú posteľ. Prekvapil nás všetkých tým, že onedlho sa vrátil oblečený v pracovnom obleku, vystrojený všetkými mäsiarskymi nástrojmi a pridali sa ku skupine Šahanov. Od momentu ako sa chytil do roboty, pracoval vzorne a podával mimoriadne veľké výkony. Mäsiari pracovali dlho do noci. Trestanci, ktorí im bez jedinej poznámky pomáhali, pustili sa po skončení porážky do čistenia všetkých prevádzkových miestností a náradia.

Nasledujúci deň po raňajkách nastúpili všetci do práce. Odišiel som z farmy, keď už mäsiari pracovali na linke a pri pracovných stoloch. Potreboval som zaistiť ešte mnoho nedotiahnutých vecí a dohodnúť sa na harmonograme prísunu zvierat z Farnej a z Čaky. O dve hodiny, keď som sa vrátil, konštatoval som, že chlapi nepracujú. Posedávali pod múrmi stavieb a vyhrievali sa na jarnom slnku. *„Čo sa stalo?“* spýtal som sa hneď najbližšieho. *„Spadol komín“*, znela odpoveď. Hrozne som sa rozčúlil. Keby to bol býval stavaný komín z tehál, tak by som pochopil, že sú bezradní, ale že sa jednalo iba o provizórium z plechových rúr, to ma teda vyviedlo z rovnováhy. *Máte rebrík? – Nemáme. – Máte dlhé tyče? – Máme. – Máte klince a kladivo? – Máme. – Tak si urobte rebrík, nasadte rúru, podoprite ju tyčami a pokračujte v práci.*

Podobné situácie sa opakovali takmer denne, z čoho vyplývalo pre mňa jediné riešenie, nevytiahnuť nohu z areálu poľného bitúнку ani na hodinu. Ohniská SLAK boli v pozorovacej dobe a v ohrozenej oblasti bola nákazová situácia stabilizovaná. Požiadal som OPK, aby v poslednej fáze likvidácie ohnisk poverili s dozorom MVDr. Gondu a MVDr. Zapletala vrátane koordinácie prísunu jatočných zvierat.

Onedlho bitúnkový stroj pracoval bez škripania. Postupne si každý našiel svoje miesto a porážka sa rozbehla naplno. Ráno som bol na pracoviskách medzi prvými a počas celého dňa som navštevoval jednu skupinu za druhou. Keď bolo treba niekde pomôcť, neváhal som chytiť do ruky nôž, nakladať mäso do lodní alebo do kadí, respektíve nakladať naplnené nádoby mäsom na dopravný prostriedok. Z pracoviska som odchádzal posledný. Vďaka tomu, že som neodmietol manuálnu prácu a pomoc a vypočul som vždy ochotne a trpezlivo, čo majú na srdci a čo ich trápi, uvoľnilo sa napätie medzi nami. Urobil som všetko, aby som vyhovel ich požiadavkám, čím sa pohli ľady a nedôverčivé zazeranie, mlčanie, vyhýbanie sa a nepriateľstvo vystriedali úsmevy, srdečné pozdravy a vtipkovanie.

OPNK poverila riaditeľa Jednoty zabezpečiť stravovanie 150 stravníkov. Ku kotlom poľnej kuchyne nastúpili dvaja kuchári, do pohyblivého skladu potravín, ktorý zároveň slúžil ako pojazdny bufet, sa usadila pracovníčka so skladníkom. Držali sa prísneho príkazu o stravovacích normách a o zákaze podávania a skladovania alkoholických nápojov. Mali povolenie predávať pivo s obsahom alkoholu do 10 %. Všeobecne je zaužívané príslovie, že láska prechádza cez žalúdok. Na základe skúseností z Roziny by som doplnil túto ľudskú múdrosť tým, že aj práca prechádza cez hrdlo a žalúdok. Mäsiari nechceli veriť očiam, keď na raňajky dostali k šálke čaju alebo riedkemu kakau maslo, marmeládu a dva rožky. Oni, ktorí boli obklopení kvalitným mäsom a vnútornosťami, ktorí boli zvyknutí na kaloricky bohatú stravu, ktorí vykonávali ťažkú, náročnú prácu 17 – 18 hodín denne, majú teraz hladovať a pracovať na marmeláde. Navštívila ma delegácia mäsiarov. *“Urobte niečo, lebo budeme pracovať tak, ako nás budete kŕmiť.”* Okamžite som sa pobral k tajomníkovi OPK a vynútil som si povolenie, aby poľná kuchyňa mohla byť zásobená zo zdrojov poľného bitúнку a aby mäsiari si mohli prilepiť normy stravy výrobkami z miestnych surovín. Už nebolo zaujímavé, čo sa podávalo v norme, pretože mohli konzumovať vlastné výrobky ráno, na obed alebo večer.

Mäsiari už boli nasýtení jedlom, ale do ťažkej roboty sa neľahko nestupovalo bez posilnenia chlupským nápojom. Desiatka pivo medzi ne nepatrí. Tentokrát vyslanú delegáciu zastupovali tí najchytrejší, ktorí niečo vedeli aj o abstinenčných príznakoch, aj o delíriu. *„Robte niečo, lebo mäsiar bez kališteka tuhého nestrávi jedlo a trasú sa mu ruky. Budete mať kopu chorých a bitúnok môžete zabaliť.”* Takúto zodpovednosť bez povolenia náčelníka OOVV sa neodvážil zobrať na seba ani predseda, ani tajomník OPK. Predseda OPK síce mal porozumenie pre opodstatnenú žiadosť mäsiarov, lebo nepatril medzi takých, ktorý dlho necháva pred sebou naplnený kalište. Náčelníka VB som zastihol v kancelárii predsedu OPK, s ktorým práve ochutnávali pálenku zo Žemberoviec. V tejto situácii ťažko bolo nájsť vhodnú výhovorku proti mojej argumentácii a vznikol medzi nami kompromis. Musel som podpísať prehlásenie, že osobne budem zodpovedať za prídely alkoholu a za poriadok, že z titulu jeho požívania sa nevyskytne mimoriadna udalosť. Dostal som povolenie prideliť jeden poldecák borovičky každému žiadateľovi, mimo väzňov, pred každým predpísaným jedlom. Teraz som teda skutočne zabodoval, ako sa patrí. Spadla opona posledného dejstva nedôvery. Do bufetu Jednoty priviezli borovičku.

Človek musí byť vo všetkom dôsledný. Každý odklon od tejto zásady sa môže vypomstiť. Porušil som zásadu a musel som riešiť nepríjemnú situáciu. Vďaka za podporu v prvých ťažkých problematických hodinách som daroval fľašu borovičky šahanským mäsiarom. Prisahali, že to neprezradia nikomu, a že ju použijú vždy iba po ukončení dennej zmeny. Tú prvú polovicu prísahy dodržali, ale tú druhú polovicu nie. Dvaja z nich sa totálne

ožrali a museli prestať pracovať. Dostal som sa do sústredenej paľby otázok, ako pracovníci Jednoty dodržiavajú príkaz na pridelenie kalíštek, množstvo ktorého môže takto uškodiť iba dojčatám, ale takým chlapiskom iba vtedy, keď im namiesto borovičky nalejú vitriol. Musel som konať. Nechať ľudí vo vedomí, že Šahania majú protekciu, nebolo možné. Medzi „šiestimi“ očami som im vynadal tak energicky, že sa jeden z tých mohutných chlapov rozplakal. V snahe zachovania autority a disciplíny pristúpili na falošné priznanie, že si z domu tajne priviezli so sebou pol litra pálenky. Pro forma som pred celým kolektívom mäsiarov vyhlásil ortiel: *„Pretože obidvaja porušili zákaz požitia alkoholu nad mieru dovoleného prídelu, odnímam im právo prídelu kalíštek na tri dni. Za neodpracované hodiny nedostanú mzdu.“* Všetci boli spokojní s mojou spravodlivosťou, ale ja som mal ešte dlho výčitky svedomia, že som porušil zásadu, ktorú som mal kontrolovať. Samozrejme, za dobrú prácu sa im tresty odpustili, čo som však už nezverejnil, aby sa mohla koza nažrať a kapusta zostala celá.

Človek už od Adama a Evy má tendenciu porušovať príkazy. Odvtedy sa datuje názor o ženách, že sú nestále a ovplyvniteľné. Príslušníci strážnej služby presvedčili bufetárku, že sa nič nemôže stať, keď im predá celú litrovku borovičky, lebo na nich sa nevzťahujú tie isté predpisy, ako pre ostatných v uzavretom priestore, veď aj bývajú mimo oplotenia bitúнку. Váhala, ale povolila. V noci sa ozvali výstrely spoza ohrady farmy. Tam, kde stála strážna maringotka príslušníkov VB. Hospodár farmy, ktorý bol dôverným spolupracovníkom VB, ma ráno privítal s informáciou o nočnej streľbe. Opitý príslušník si v noci zastrielal zo služobnej zbrane. Len tak pre svoje potešenie. Oznámil to aj okresnému veliteľovi. Ten ma predvolal na raport. Mal som sa mu zodpovedať za nočnú streľbu, veď som bol zodpovedný za podávanie alkoholu. Prítomný bol aj veliteľ nápravného ústavu, ktorý sa obával, že streľbu vyprovokovali väzni. Okresný náčelník chcel zakázať podávanie alkoholu a veliteľ nápravného ústavu hodlal odvieť väzňov do nápravného ústavu. Tváril som sa, že o ničom neviem, lebo všetko sa odohrálo počas mojej neprítomnosti. Nič som mu neprezradil a povedal som náčelníkovi iba toľko, že zbrane majú len jeho podriadení a že sa strieľalo mimo areálu poľného bitúнку. Vedel to tak isto ako ja, ale bol zvedavý, aké stanovisko zaujmem a či hodlám ďalej rozmazávať pre neho veľmi chúlостivú udalosť. Po vyjasnení citlivého problému sme si štrngli a naskytla sa príležitosť, aby som mohol požiadať o službu náčelníka nápravného ústavu ponechať trestancov na farme. Jeho zverenci, ktorí boli bez dozorcov, sa na farme chovali maximálne disciplinovane a slušne a odvádzali mimoriadne náročnú a dôležitú prácu, bez ktorej by bol celý chod poľného bitúнку paralyzovaný. Ich náplňou práce bolo nakladanie paliva do kotlov, premiestnenie bravčových poliek, mäsa a odpadového materiálu, priebežná údržba pracovných plôch a po skončení zmeny v neskorých nočných hodinách mechanické vyčistenie bitúнку a jeho priebežná dezinfekcia. Väzňov ponechali v tábore. Dokonca im predĺžili pobyt na dobu neurčitú, kým sa neukončia všetky asanačné práce aj po ukončení činnosti poľného bitúнку.

Večer po skončení dennej zmeny sme sa zodpovední pracovníci stretli na vyhodnotení dňa. Prerokovali sme úlohy pre nasledujúci deň. Zástupca mäso priemyslu majster B., zástupca riaditeľstva ŠM, ekonóm pán G., hospodársky správca farmy zodpovedný za pracovníkov z nápravného ústavu a moji dvaja vynikajúci, neúnavní kolegovia zo Žiliny a z Moravy. Každý z nich odvádzal ten najlepší výkon na zverenom úseku tak, že do riadenia ich odbornej náplne som nemusel zasahovať. Napriek tomu som mal celý rad rôznych dôležitých, ale aj banálnych starostí so zaistením nerušeného a plynulého chodu bitúнку počnúc prísunom zvierat až po odsun mäsa, slaniny, vnútorností a finálneho odpadu na ďalšie spracovanie. Denne ma zasypali otázkami ako to alebo ono, kedy čo a čo s čím, čo kam a kto to má vykonať, čo by bolo treba, čo chýba, čo nefunguje a všetko to stále dokola, bez prestania, ako perpetuum mobile.

Poľný bitúnok mal tri oddelené pracoviská. Bitúnok, 2 chladiarne a 2 oddelenia na vykosenie poliek a triedenie mäsa. Vykosené mäso sa odvážalo do cukrovaru Pohronský

Ruskov, kde ho spracovali do konzerv. Ostatný materiál na spracovanie do mäsokombinátu Nitra. Odpad do kafilérie. Elektrické dopravné vozíky, jašterky, odviekli veľmi prospešnú službu. Prepravovali materiál z jedného oddelenia na druhé. Ich výhodou bol malý rozmer vozíka, ktorý im dovoľil pohybovať sa aj po chodbách jednotlivých prevádzkarní provizórneho bitútku. V rozmoknutom teréne, v rozmiesenom blate však zlyhali. Na farme bol jediný voľný traktor, ale bez traktoristu. Ten sa našiel medzi trestancami z nápravného ústavu. Vyhľadal som ho a po zaujímavom dialógu vznikla medzi nami dohoda.

Odkiaľ si? – Zo Stropkova. – Aký trest ti vymerali? – Dva roky nepodmienečne. – Za čo? – Strelil som zaucho jednému esenbákovi. – Prečo? – Obchytával moje dievča. Pred súdom vypovedal, že počas služby vošiel do krčmy na kontrolu a ja som ho v napitom stave z ničoho nič len tak napadol. Jeho partner svedčil proti mne. – Kde si pracoval? – Na JRD ako traktorista.

Chlapec nasadol na traktor a celý deň lietal po dvore s jašterkami v závese, čím bola zabezpečená nepretržitá vnútropodniková preprava materiálu. Občas som ho odmenil kalištekom borovičky, čo však zostalo v prísnej tajnosti medzi nami. Raz sa ma opýtal: „Za čo dostávam takúto odmenu? Za to vypálené zaucho esenbákovi alebo za robotu?“ Nedočkal sa mojej odpovede. Len som mu so šibalským úsmevom naznačil, že ho pokladám za sympatického mládenca.

Je to zvláštne, že aj taká pohroma, ako bola slintačková panzootia, za krátky čas vie zbližovať cudzích ľudí, ktorí v dobrej veci ťahajú za jeden povraz. Vyhodnotenie dňa v nočných hodinách sa čoraz viac menilo na priateľské posedenie, pri ktorom sa postupne rozplynula zdvorilostná konverzácia o ničom, ako je to zvykom medzi cudzími, ktorí osudom boli donútení žiť spolu na obmedzenom priestore. Vystriedali ju úprimné rozpravy o ozajstných ľudských príbehoch. Kolega L. z Moravy sa v prvých dňoch po svojom príchode choval veľmi zvláštne. Bol mlčanlivý, vyhýbal sa kolektívu a najradšej sa utiahol do samoty. Až potom, ako som ho vyzval, aby prišiel večer medzi nás, sa postupne jeho chovanie zmenilo. O niekoľko dní sme sa od neho dozvedeli, čo bolo príčinou jeho nedôverčivého chovania. Ako poslucháč veterinárnej fakulty v Brne práve vychádzal od holiča na ulicu, kde sa dostal do hustého davu bežiacich mladých ľudí. Nevedel, že unikajú pred príslušníkmi verejnej bezpečnosti, ktorí robili záťah na účastníkov študentskej protivládnej demonštrácie. Príslušníci VB ozbrojení obuškami mlátili hlava-nehlava. Dostal úder do hlavy a upadol. Ocitol sa so 150-člennou skupinou mladých študentov pred sudcom, ktorý ich bez dôkazov odsúdil na nepodmienečný trest odňatia slobody od 5 do 7 rokov. Kolega šesť rokov páral perie v nápravnom ústave na Pankráci. Až v r. 1954 sa dostal na slobodu. Od tých čias všetko, čo len trochu pripomínalo väzenie, pôsobilo na neho ako silný stres. Stalo sa to aj vtedy, keď zazrel príslušníkmi stráženú oplotenú farmu a ľudí z nápravného ústavu vo väzenskej rovnošate.

Ani ten druhý príbeh sa nedá zaradiť medzi také, ktoré sa vyskytujú bežne. Debata sa mimovoľne dotkla problému vždy častejšie sa vyskytujúcej rakoviny u ľudí. Pána G. očividne rozrušila táto debata a na vysvetlenie jeho reakcie nám nakoniec porozprával svoj príbeh. Po rýchlo sa vyvíjajúcej ťažkej chorobe bol pán G. hospitalizovaný s diagnózou generalizovaného zhubného nádorového ochorenia dôležitých orgánov. Napriek úsiliu lekárov sa jeho zdravotný stav rapídne zhoršoval a po niekoľko dní trvajúcej kóme sa dostal do stavu bez známky života. Lekári stanovili smrť a bol prevezený do márnice v nemocnici. Jeho manželka prišla oblieť mŕtveho pred uložením do rakvy. Takmer nebadateľný malý záchvev studeného tela, o čom si ani pani nebola celkom istá, ju vyľakal. Váhala, či to naozaj videla, alebo sa jej to len zdalo. Má požiadať lekárov o overenie stavu pacienta po prehlásenej smrti alebo nie. Nevysvetliteľne silná intuícia a záblesk nádeje ju nakoniec priviedli k lekárom. Vedecky nevysvetliteľný inštinkt životnej partnerky bol silnejší ako obava pred možným zosmiešnením hysterickej manželky. Dodal toľko odvahy a presvedčovacej energie manželke, že nakoniec lekári súhlasili s vyšetrením. Boli prekvapení, keď u pacienta prehláseného mŕtvym zistili známky života.

Pána G. preniesli na onkologickú kliniku, kde sa mu spontánne vrátilo vedomie a zo dňa na deň sa zotavoval z ťažkej choroby. Už nebol pacientom, ale predmetom skúmania príčiny zázračného uzdravenia, čo zostalo nevysvetliteľnou záhadou aj pre špičkových odborníkov medicíny. Som rád, že som sa mohol zoznámiť s pánom G., so skromným, vyrovnaným človekom v strednom veku, v plnej fyzickej sile. Keď to situácia vyžadovala, spolu so mnou nakladal na korbu prepravníka 80 kg ťažké škopky naplnené mäsom.

Pomocní pracovníci z nápravného ústavu bývali v oddelenom domčeku bez dozorcov. Mali zakázané rozprávať sa s ostatnými pracovníkmi na farme. Pracovali dvaja alebo traja v jednej skupine, kde jeden dával pozor na druhého a nikto z nich nevedel, ktorý z nich môže byť príslušníkom útvaru zboru nápravnej výchovy poverený úlohou dôverníka. Denne prichádzal dozorca. Doviezol väzenskú stravu pre odsúdených a získal informácie, či je všetko v poriadku. Napriek tomu, že na farme odvádzali dobrú robotu, kde o kalorické jedlá nebola núdza, z bezpečnostných dôvodov mohli požívať len väzenskú stravu. V skupine väzňov boli aj mladí, slušní, inteligentní muži a vzbudili moju zvedavosť, čo bolo príčinou, že sa ocitli za mrežami. K príbehu traktoristu, ktorý si odpýkával trest za jedno zaucho, bolo možné dostať sa k druhému príbehu iba tak, že som pod zámienkou potreby súrnej pomoci odvieďol jedného z nich od skupiny na vzdialenejšie miesto, kde sme zostali sami. Tak som sa dostal k ďalším príbehom.

Mládenec po úspešnom absolvovaní maturitných skúšok dostal od rodičov auto za odmenu. Spolu so spolužiakmi sa vracal z maturitného banketu na svojom novom aute. Vraj nebol napitý, ale počas veselej noci požitý alkohol ešte nevyprchal z jeho tela. Neďaleko od svojho bydliska mu náhle vbehol cyklista do cesty, nestačil zabrzdiť a spôsobil smrť človeka. O dva mesiace sa mal po odpýkaní trestu odňatia slobody na tri roky dostať na slobodu. Ďalší príbeh so mnou poriadne zatriasol. Po jeho vypočutí som bol ešte dlho pod jeho vplyvom. Nemohol som sa zbaviť myšlienok o tej tragédii, ktorá postihla rodinu istého intelektuála, ale hlavne jeho samého. Po niekoľkoročnom manželstve sa manželia konečne dočkali potomka. Otec sa vracal z vinice s desaťročným synom a na ceste dobehli suseda, ktorý dokončil kosbu svojej lúky a pomaly sa pešky pobral domov. Otvorenú kosu mal prehodenú cez plece. Starého predsa priberieme do auta, nech nejde peši, pomyslel si jeho ochotný sused a zastal. Starý nasadol na zadné sedadlo auta s otvorenou kosou. Náhla technická porucha spôsobila, že neovládateľné vozidlo vybočilo z cesty a narazilo do stromu. Otvorená kosa usmrtila chlapca. Manželka sa dostala v ťažkom depresívnom stave na psychiatrickú liečbu a otec mŕtveho syna bol odsúdený za spôsobenie smrti z nebanlivosti. Zmrazoval ma samotný príbeh, ale ešte viac spôsob rozprávania človeka, ktorý mi pripadal ako rozprávajúca mramorová socha. Zostal mu iba vlastný život, na ktorom mu už vôbec nezáležalo.

Úspešná činnosť a obdivuhodné výkony dosiahnuté na poľnom bitúnku nezostali nepovšimnuté. Zo svojich teplých miest sa pohli nomenklatúrne kádre. Nemohli si dovoliť aspoň raz osobne navštíviť ten „zázrak“, ktorého zrod si každý z nich pripisoval k svojim zásluhám. Hlavne teraz, keď už všetko fungovalo bez ohrozenia ich postavenia a funkcie. Nebolo dňa, že by sa pred rampou neboli zastavili vyleštené Tatry, odkiaľ súdruhovia funkcionári museli k bráne farmy prichádzať obutí do gumených čižiem a oblečení do bielych plášťov. Podľa stupňa rebríčka hierarchie sa prejavovala ich ochota podrobiť sa hygienickým ochranným predpisom. Zostal som imúnny proti intervencii mojich nadriadených na udelenie výnimky niektorým čelným funkcionárom. Nekompromisne som požadoval dodržať predpísané ochranné opatrenia rovnako od každého. Jedinou výnimkou bol sám súdruh minister Janovic, pre ktorého sa nenašli gumené čižmy alebo prezuvky dostatočnej veľkosti. Pri prechode cez ponornú dezinfekčnú rohož jeho vyleštené poltopánky možno utrpeli škodu od lúhu použitého na ich dezinfekciu, ktorú som neodpustil ani ministrovi. Súdruh minister reagoval na moju prísnosť s poznámkou, že už navštívil viacero ohnísk, ale toto od neho ešte nikde nepožadovali. Hľa, ako škodoradostne sa mohol smiať virulentný vírus slintačky, keď

sa mohol prilepiť na topánku ministra pri návšteve ohnísk. Vystriedali sa tajomníci ÚV KSS, KV KSS, OV KSS, predsedovia KNV a ONV, riaditelia KPS a OPS, ústredný riaditeľ ŠVS a členovia inšpekčnej skupiny, a to vždy v sprievode riaditeľa OVZ a náčelníka OO VB. Niektorí návštevníci pokladali za svoju povinnosť poznamenať, že podľa ich mienky by sa tu alebo tam malo robiť niečo inak, ale dal som im najavo, že pokiaľ som za všetko osobne zodpovedný, budem ďalej pokračovať tak, ako to uznám za vhodné. Pri tejto odpovedi môj nadriadený zakaždým zbledol, lebo nechápal, ako môže niekto natoľko nerešpektovať vrchnosť. Nechápal pre to, že nepoznal pocit človeka, ktorý sa nemusí báť, že stratí funkciu. Môj nadriadený zostal s bledou tvárou pri mojej rozlúčke s ministrom. Súdruh minister Janovic zovrel medzi svoje mohutné dlane moju lúhom zdrsenú pravicu a natriasal ju počas celého svojho monológu: „*Súdruh doktor, nikdy nezabudneme, čo ste pre nás vykonali a blahoželám vám k vášmu úspechu. Ak budete potrebovať, kedykoľvek sa na nás môžete obrátiť.*“ Môj šéf sa prestal usmievať a zbledol vtedy, keď počul odpoveď z mojich úst: „*Pán minister, neprekvapí ma, keď si o dva mesiace nebudete pamätať moje meno.*“ Robil som to z presvedčenia a zo stavovskej cti ako človek, ktorý bol vychovaný tak, aby v krochkajúcom prasati nevidel len hlúpe zviera, ale živého tvora, peniazmi vyjadriteľnú hodnotu, finálny produkt usilovnej ľudskej práce. Vtedy som ešte netušil, že mojou odpoveďou som trafil klinec po hlavu. O tom som sa presvedčil o sedem rokov neskôršie.

Veľkonočné sviatky sa nebezpečne blížili. Bolo treba pridať, aby mohli chlapi na sviatky byť medzi svojimi najbližšími. Oznámil som im harmonogram noriem na nasledujúce dni, čo prijali bez námietok. Dôvera, ktorá sa z počiatočného nepriateľstva medzi nami vyvinula, bola až dojmavá. V posledných dňoch sa zapojili do práce dobrovoľne všetci, ktorí mali ruky. Majstri, účtovníci, hospodár, veterinárni lekári, dokonca aj pán primár z krčného oddelenia. Tí, ktorí sa neodvážili pracovať s nožom, pomáhali pri odvážaní materiálu. Pán primár prestal byť načas primárom a ja náčelníkom likvidačného oddielu ohnísk zásahu. Svoje sme si zobrali na seba úlohu závozníkov a nakladali sme ťažké škopky na prepravník. Výnimku tvorili traja technickí pracovníci hygienickej stanice a príslušníci verejnej bezpečnosti, ktorí vždy boli prví, len keď sa podávala strava.

V deň ukončenia práce priniesli dar riaditeľa ŠM, ktorý na oldomáš po spracovaní posledného brava poslal sto litrov „Peseckej Leánky“. Ešte dobre pred ukončením zmeny prišli do kancelárie pracovníci hygienickej stanice a zástupcovia príslušníkov VB pre svoj prídel. Museli sa podrobiť spravodlivému rozhodnutiu, že víno sa bude deliť podľa aktívneho zapojenia sa do spoločnej práce, čím sa dosiahlo, že úloha mohla byť v termíne splnená. Posledná ošipaná z celkového počtu 2918 výkrmových zvierat bola porazená a spracovaná o 23.30 hodine dňa 18. apríla 1973. Mäsiari boli takí unavení, že neprejavili záujem o kvalitné víno. Nože im vypadávali z rúk a neudržali v nich ani poháre. Keď mäsiar odmieta ponúknuté víno, treba to považovať za symptóm smrteľnej choroby alebo za prejav smrteľnej únavy. Vedúci farmy, neviem odkiaľ, priniesol fľaše, ktoré sme naplnili vínom a spravodlivo rozdelili medzi chlapmi podľa zásluh. Hodinu po polnoci celý tím technických pracovníkov sedel v kancelárii. Od únavy boli väčšie iba pocity spokojnosti, šťastia a príjemného prekvapenia nad splnením takmer nemožnej úlohy. Aj debata sa niesla v znamení tých pozitívnych pocitov. Niekoľko zaklopal na dvere. Do kancelárie vstúpili traja mäsiari. Bol medzi nimi aj ten, ktorému som dal nasadiť putá v deň jeho príchodu na farmu. V rukách držal väčšiu škatuľu previazanú farebnou stuhou, ktorú mi podal ako dar od kolektívu mäsiarov a kruponárov. V škatuľi bola krásne očistená bravčová hlava. V papuli držala kyticu poľných kvetov. Na stočenom liste z poznámkového bloku zastrčenom pod mašľou na krku bol text: *Pán doktor, kedykoľvek nás budete potrebovať, zavolajte, my prideme, s vami vždy pôjdeme. Brigádnici z Roziny.* Ten dar brigádnikov bol poslednou kvapkou. Nervy napínané počas jedného mesiaca teraz povolili a slzy sa mi tlačili do očí. Nestačil som ich ani rýchlo prehltnúť, preto som sa zmohol iba na chrapľavo vyslovené ďakujem. Pred mesiacom som prijal výzvu do súboja so

slintačkou. Zvíťazil som však nad oveľa väčším súperom. Nad nedôverou a neochotou ľudí, nad ľudskou ľahostajnosťou k veciam verejným, nad nevraživosťou a egoizmom jednotlivcov a nad nadradenosťou skeptikov na úrovni riadiacich orgánov. Trasľavými a od únavy stípnutými rukami mäsiara napísaný odkaz považujem dodnes za najväčšie vyznamenanie, ktoré mi udelili jednoduchí, úprimní ľudia. Toto vyznamenanie nie je možné spolitizovať, nie je možné uznať alebo neuznať, nie je možné odobrať ani ukradnúť. Nedá sa ho pripnúť na hrud' človeka, lebo je hlboko ukryté v hrudi.

19. apríla poobede všetci brigádnici kolektívne opustili farmu tak, aby večerať mohli už v kruhu svojich rodín. Šťastní a veselí odhadzovali zo seba svoje pracovné šaty, šantili pod sprchou a v obliekarni, ktorá bola pripravená za ohradou, sa dychtivo obliekali do vlastných šiat. Ešte predtým, ako opustili areál poľného bitútku, sme si podali ruky. Keď nastupovali do autobusov, delil nás od seba pletivový plot. Tak sme si len zakývali a mávali dovtedy, kým autobus nezmizol z dohľadu. Nasledujúci deň už mohli vinšovať svojim známym veselé veľkonočné sviatky. Ako kapitán lode opúšťa svoju loď posledný, tak aj ja som konal podobne. Moja loď menom Rozina, ktorú mi zverili, sa síce nepotápala, len sa vyprázdnila na niekoľko dní. Po veľkonočných sviatkoch ma čakala likvidácia poľného bitútku ako bývalého ohniska slintačky. U náčelníka útvaru zboru nápravnej výchovy som dosiahol, že pridelení odsúdení zostali na farme do konca mesiaca a vykonávali asanáciu farmy. Boli pre to nesmierne vďační.

Vyvrcholením akcie tlmenia slintačky bolo úspešné ukončenie práce poľného bitútku, ktorý v značnej miere prispel aj k likvidácii ohnisk. Po ukončení asanačných prác na farme Rozina teplé lúče jarného slnka vytiahli z vykúrených kancelárií okresných funkcionárov, ktorí si pamätali z návštevy Roziny iba toľko, že tam boli inštalované technologické zariadenia, ktoré sa eventuálne môžu použiť aj na iné účely. Vyslali svojich verných znalcov všetkých verejných hodnôt, ktorí na základe pravdy, že z cudzieho vytekajúca krv neublíži, vykonali inventúru materiálu a prehodnotili jeho zostatkovú hodnotu. Pracovné stoly z tvrdého dreva na kovovej konštrukcii, ktoré sa požívali desať dní, kotly z oceleového plechu a nerezové háky boli hodnotené ako nepoužiteľné, bez zostatkovej hodnoty. Osoby, ktoré doteraz ani prstom nepohli v prospech likvidácie nákazy, sa teraz ako krdeľ pažravých supov vrhli na predmety vhodné do záhrady alebo do honosných viničných domčekov a rekreačných chát a rozdelili si medzi sebou hodnotné predmety ako lacný tovar. Nepoužitú rozťahovaciu čalúnenú gauču zabalenú v originálnom obale údajne za desať dní stratili 50 % z pôvodnej hodnoty a stali sa predmetom bitky medzi vplyvnými potentátmi. Najväčšiu starosť mali likvidační úradníci s nepoužitými potravinami ako boli cukríky, oplátky, kekсы a čokoláda v originálnom balení, čo zostalo v maringotke Jednoty v celkovej hodnote niečo nad 1000 Kčs. Okresný hygienik nechcel dať súhlas na zaradenie toho tovaru do predajne Jednoty, riaditeľ OVZ sa vyhovoril, že za všetko, čo sa týka likvidácie ohniska, som zodpovedný ja a ja som zasa nebol ochotný po tých všetkých svinstvách podpísať zápisnicu o znehodnotení tovaru z titulu možnej kontaminácie čokolády v originálnom balení slintačkovým vírusom. Vedúci odboru ONV považoval za riskantné rozhodnúť o predmetnej záležitosti a nechal svojho zamestnanca nešťastne a bezradne pobehovať s dokladom o likvidácii 1000-korunovej hodnoty celé mesiace. Škoda v okrese vzniknutá slintačkovou epizootiou bola v celkovej hodnote 90 miliónov korún. Neriešiteľným problémom bolo odpísanie hodnoty potravín v hodnote 1000 korún. Dodnes neviem, aký osud postihol tú nebezpečnú čokoládu, ktorá ohrozila ekonomiku štátu.

Omnoho šokujúce skutočnosti sa odhalili na záverečnom zasadnutí okresnej nálezovej komisie, na ktorom sa prejednával návrh na finančnú likvidáciu priamych a nepriamych škôd spôsobených slintačkou. V prednesenej správe sa ani jedným slovom nespomínali škody, ktoré vznikli v ohniskách u súkromných chovateľov zabitím chorých zvierat a podozrivých z nakazenia. Na moju otázku, prečo sa v správe neuvádzajú aj tieto škody, dostal som odpoveď, že tieto vznikli mimo hlásených ohnisk. Požiadal som predsedu komisie, aby predložil

zápisnice o vzniku ohnisk v súkromnom sektore, ktoré boli vyhotovené na zasadnutí miestnych nákazových komisií a postúpené v troch exemplároch tajomníkovi OPK. Predseda komisie prehlásil, že žiadne také zápisnice neexistujú. „*Ale ja mám všetky overené kópie a môžem ich ihneď teraz predložiť, lebo som ich priniesol so sebou na zasadnutie komisie.*“ Predseda prekvapený touto skutočnosťou žiadal vysvetlenie od tajomníka komisie. Ten dostal hysterický záchvat, začal kričať, že ho chceme dostať do väzenia, že to je odmena za jeho námahu a za dobré výsledky, a vybehol z miestnosti. Nastalo trápne ticho a jednanie sa prerušilo. Vyhľadal som tajomníka, ktorý zúfale zalamoval rukami. Od neho som sa dozvedel, že s tichým súhlasom svojho najvyššieho odborného predstaveného neboli úradne hlásené prípady výskytu slintačky u zvierat súkromných chovateľov. Neboli evidované ako ohniská nákazy. To bol dôvod, prečo som vyslovil v úvodnej časti pochybnosti o pravdivosti štatistické údajov. Pochopil som závažnosť situácie a pokúsil som sa nájsť prijateľné riešenie. Musel som zachrániť, čo sa dalo. Presvedčil som predsedu, že išlo iba o zvieratá podozrivé z nakazenia, ktoré zákon o veterinárnej starostlivosti umožňuje likvidovať bez ustálenia nákazy. Neuvedol som usvedčujúci dôkaz, že nákaza aj v súkromných chovoch bola v každom prípade potvrdená laboratórnymi nálezmi. Nakoniec do výdavkov obcí spojených s nariadením karantény počas pozorovacej doby boli premietnuté ceny zabitých zvierat a uhradené zo štátneho rozpočtu. Súkromní chovatelia mohli byť takto odškodnení z finančných prostriedkov obce. To, či tento navrhovaný postup bol regulárny alebo nie, o tom sa dalo diskutovať. Mne išlo v prvom rade o to, aby občania, ktorí bez svojho pričinenia utrpeli škodu, boli spravodlivo odškodnení, kým kompetentným zasa išlo o to, aby nevznikli problémy zo zatajenia ohnisk. Tá regulárnosť postupu ma nijak netrápila, lebo som si bol vedomý toho, že vrana nikdy vrane oko nevykole. Keď už búrka utíchla a život sa vrátil do bežných kolají, dozvedel som sa, že originály zápisníc MPK o ustálení nákazy a o nariadených opatreniach ešte pred záverečným jednaním OPK pozbierali a zničili dvaja najdôležitejší funkcionári OPK. Zostali jedine kópie týchto dokladov zachované v mojom súkromnom archíve.

V záverečnom dejstve slintačkovej drámy som v mene úradne vymenovaného súdneho znalca vypracoval znalecký posudok vo veci obžaloby za spôsobenie vzniku ohniska slintačky z nebanlivosti okresným veterinárom a jedným veterinárnym technikom v susednom okrese, na základe čoho boli obaja oslobodení. Ako sa so svojim svedomím vyrovnal ten, ktorý ich obvinil, to neviem. Kto ich obvinil, to iba tuším. Na základe požiadavky ŠVS som vypracoval záverečnú správu o splnení mojej misie, v ktorej som uviedol všetky zistené nedostatky, ktoré negatívne vplývali na výšku finančných strát v súvislosti so šírením a tlmením slintačky. Správu posúdili ako kompromitujúcu a odporúčali vypracovať prijateľnú správu, ktorú vypracoval niekto iný. Predložil som trojmo aj požadovanú dokumentáciu technického riešenia poľného bitúnku a o niekoľko rokov som sa dozvedel, že existuje v zozname prijatých zlepšovacích návrhov pod názvom Poľný bitúnok typu Levice. Pred záverečným spustením opony som preberal rezortné vyznamenania ministerstva poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva za vynikajúce výsledky dosiahnuté v tlmení slintačky a v rozvoji poľnohospodárskej výroby. Súdruh minister zopakoval svoj sľub, že nikdy nezabudne na nás, ktorí sme sa vyznamenali v boji proti slintačke.